

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร" ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะได้นำมาเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. ความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาที่มีต่อความหมายของศิลปะ ศิลปศึกษาและคุณค่าของศิลปศึกษา
2. องค์ประกอบทางการสอนศิลปศึกษา 6 ด้าน
3. แนวคิดการสอนของ อาเธอร์ เอฟแลนด์
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. **ความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาที่มีต่อความหมายของศิลปะ ศิลปศึกษา และคุณค่าของศิลปศึกษา**

ในการสอนศิลปศึกษา สิ่งสำคัญที่ครูจะถ่ายทอดทั้งความรู้และแนวทางในการปฏิบัติแก่นักเรียน คือ ความเข้าใจและความเชื่อในเรื่องของความหมายในคำว่าศิลปะและศิลปศึกษา ในส่วนนี้จึงขอนำเสนอเรื่องของความหมายของคำว่า ศิลปะ และศิลปศึกษา ดังต่อไปนี้

1.1 **ความหมายของศิลปะ**

คำว่า ศิลปะ ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายแนวทาง ดังนี้คือ

คำว่าศิลปะมีเขียนอยู่ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ ศิลป - ศิลป์ และศิลปะ

ศิลป - (สิน - ละ - ปะ) มีเครื่องหมายติงศ (-) ต่อท้ายแสดงว่ามีคำภาษาบาลีหรือสันสกฤตมาต่อในรูปของคำสมาส เช่น ศิลปศึกษา, ศิลปกรรม, ศิลปศาสตร์, ศิลปนิยม เป็นต้น

ศิลป์ (สิน) มีต้นทษมาตหรือการันต์กำกับใช้เมื่อต้องการออกเสียงว่าสิน ยกเว้นชื่อของคนที่ยื่นอย่างไรไว้ก็คงไว้ เช่น ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี คำที่เขียนศิลป์ได้แก่ วิจิตรศิลป์ นาฏศิลป์ วรรณศิลป์ หอศิลป์ เป็นต้น

ศิลปะ (สิน - ละ - ปะ) ใช้ในกรณีใด ๆ ที่ต้องการออกเสียงว่า สิน ละ ปะ เช่น งานศิลปะ, ศิลปะในประเทศไทย, ศิลปะกรีก เป็นต้น (ทวีเกียรติ ไชยงยศ, 2538)

คำว่าศิลปะ เป็นภาษาสันสกฤต หมายถึง ฝีมือ ฝีมือช่าง การแสดงออกมาให้ปรากฏ ขึ้นได้อย่างงดงามน่าพิงชมและเกิดอารมณ์สะเทือนใจ ส่วนในภาษาบาลีใช้คำว่า "สิปปะ" (พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525)

สงวน รอดบุญ (2524) ได้กล่าวถึงความหมายของศิลปะในแนวตะวันตกไว้ว่า ศิลปะ (Art) มาจากภาษาละติน คือคำว่า .ars แปลว่าความชำนาญหรือทักษะในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นความหมายเดิม แต่ความหมายที่ใช้กันในปัจจุบันนี้ มาจากคำว่า ".arti" และ "arte" ในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาของอิตาลี คำว่า "arti" หมายถึง สมาคมช่าง ส่วนคำว่า "arte" หมายถึง ฝีมือช่างทักษะและการประดิษฐ์ทางการช่าง

ทวีเกียรติ ไชยงยศ (2538) ได้รวบรวมความหมายคำว่า "ศิลปะ" จากนักปรัชญา นักวิชาการทางศิลปะ ไว้ดังนี้

เพลโต (Plato) ศิลปะ คือการเลียนแบบธรรมชาติ

อริสโตเติล (Aristotle) ศิลปะไม่ใช่การเลียนแบบธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นตัวแทนหรือการแสดงออกของความจริงในธรรมชาติ

ตอลสตอย (Leo Tolstoi) ศิลปะ คือการถ่ายทอดความรู้สึก

โครเช (Croce) ศิลปะ คือ การแสดงให้เห็นความเข้าใจลึกซึ้งซึ่งภายใน (ซึ่งจะแสดงออกโดยวิธีอื่นไม่ได้นอกจากสร้างเป็นงานศิลปะ)

พาร์เคอร์ (Parker) ศิลปะ คือการระบายความปรารถนาในใจของศิลปินออกมา

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) อูยีน เวรอง (Eugene veron) และเฮอเบิร์ต รีด (Herbert Read) มีแนวคิดเหมือนกันว่า ศิลปะ คือ การแสดงออก (Art as Expression)

ทางด้านความหมาย "ศิลปะ" จากนักคิด นักวิชาการทางศิลปะของไทยให้ความหมายไว้หลายแนวทาง ดังนี้

ศิลป์ พีระศรี อ่างใน เอกชัย สุนทรพงศ์ (2529) ไว้ว่า ศิลปะ หมายถึง งานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ ซึ่งต้องใช้ความพยายามด้วยมือ และด้วยความคิด ถ้าเป็นงานวิจิตรศิลป์ ก็มีการพวยพุ่ง แห่งพุทธิปัญญาและจิตออกมาด้วย

สงวน รอดบุญ (2533) กล่าวว่า ศิลปะเป็นสิ่งที่กลั่นกรองมาจากอารมณ์และความรู้สึกอันลึกซึ้ง เป็นผลสืบเนื่องมาจากความปรารถนาของมนุษย์ที่มีมาแต่กำเนิด

อารี สุทธิพันธุ์ อ่างใน ทวีเกียรติ ไชยงยศ (2538) ไว้ว่า ศิลปะ คือ การรู้จักเข้าใจถ่ายทอดธรรมชาติที่เห็นด้วยจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ด้วยความเข้าใจเลือกวัสดุที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดเป็นรูปทรงใหม่

ชลุด นิม์เสมอ (2531) ได้สรุปกล่าวไว้ว่า ศิลปะมีคุณลักษณะที่เป็นตัวร่วมสำคัญที่สุดประการหนึ่งคือ การแสดงออก ดังนั้นศิลปะคือ สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึก ปัญญา ความคิด และความงาม

นอกจากนั้น จีระพันธ์ สมประสงค์ (2533) ได้รวบรวมความหมายจากนักวิชาการศิลปะของไทยไว้อีกเช่น

ศิลปะ คือ การแสดงออกเกี่ยวกับศรัทธา ความเชื่อในแต่ละสมัย

ศิลปะ คือ การแสดงออกทางความคิด ความชำนาญของมนุษย์

ศิลปะ คือ การแสดงออกทางบุคลิกภาพอันสำคัญของมนุษย์

ศิลปะ คือ การถ่ายทอดความรู้สึกเป็นสัญลักษณ์ และรูปทรงตามความเชื่อถือของมนุษย์

จากคำนิยาม หรือความหมายที่ศิลปิน นักวิชาการทางศิลปะ ได้กล่าวมาข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า “ศิลปะ” มีความหมายแตกต่างและคล้ายคลึงกันตามแนวคิดความเชื่อของแต่ละคน และแต่ละยุคสมัย

1.2 ความหมายของศิลปศึกษา

ในส่วนของความหมายของ ศิลปศึกษา ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายแนวทาง ดังนี้

วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ (2520) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ศิลปศึกษา” ว่าศิลปศึกษาเป็นวิชาที่สร้างเสริมลักษณะนิสัย ให้เด็กมีพฤติกรรมอันดีงามทางด้านศิลปศึกษา ศิลปศึกษาจึงเป็นวิชาสามัญที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยให้เด็กได้ทำกิจกรรม มีโอกาสสร้างสรรค์ แก้ปัญหา และได้สัมผัสสภาพความเป็นจริง เพื่อจะได้มีประสบการณ์ด้านสุนทรียภาพ และการสร้างสรรค์ ซึ่งจะช่วยให้เด็กได้มีการพัฒนาที่ดีด้านอารมณ์ สังคม สติปัญญาและความคล่องตัวในการใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้สัมพันธ์กับความคิด และ การแสดงออก

เลิศ อำนันทนะ (2523) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ศิลปศึกษานหมายถึง วิชาที่จัดขึ้น ภายในโรงเรียนและสถานศึกษา เพื่อในการส่งเสริมให้เด็กทุกเพศทุกวัย และทุกระดับความสามารถ ได้มีโอกาสแสดงออกอย่างเสรี ตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความคิด จินตนาการ ตามความสนใจ และความถนัดตามธรรมชาติของเด็กแต่ละคน กิจกรรมศิลปะประกอบการเขียนภาพระบายสี การปั้นแกะสลัก เป็นต้น

ชลอ พงษ์สามารถ (2526) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ศิลปศึกษา คือการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้ใช้ประสบการณ์ จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ แสดงออกเป็นผลงานด้านต่าง ๆ ครูผู้สอนต้องให้โอกาสเด็กได้แสดงออกอย่างอิสระเสรีและอยู่ในขอบเขต

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2528) ได้ให้ความหมายของคำ "ศิลปศึกษา" ไว้ว่าวิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาที่มีหลักการเกี่ยวกับการให้การศึกษาทางด้านศิลปะแก่เด็ก มุ่งเน้นการเสริมสร้างศิลปะนิสัยแก่ผู้เรียนให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะ

มานพ ถนอมศรี (2526) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ศิลปศึกษา คือการนำเอาศิลปะมาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด เพื่อฝึกฝนการทำงานของสมองให้แก่ผู้เรียน โดยมุ่งที่จะเป็นสิ่งเสริมสร้างให้เป็นคนที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพในการคิด

นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร (2525) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ศิลปศึกษา คือ การศึกษาเรื่องราวของศิลปะหรือการศึกษาเรื่องของการสร้างสิ่งใหม่ที่สวยงามโดยต้องใช้ประสบการณ์ การรับรู้ เหตุผล อารมณ์ และความคิดริเริ่ม เป็นเครื่องช่วยในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ ดังนั้นศิลปศึกษาจึงเป็นวิชาที่จำเป็นต้องจัดไว้ในหลักสูตร เพราะเป็นวิชาที่ช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่สำคัญหลายประการ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขและเจริญก้าวหน้า

อารี สุทธิพันธุ์ (2528) กล่าวว่า ศิลปศึกษา หรือ ภาษาอังกฤษ เรียกว่า (Art Education) เป็นการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะภายใต้ระบบการศึกษา โดยให้คล้อยตามปรัชญาแนวคิดทางการศึกษา

อำนาจ เย็นสบาย (2532) ได้ให้ความหมายของคำว่าศิลปศึกษาไว้ว่า ศิลปศึกษาเป็นคำที่ใช้เรียกกระบวนการเรียนการสอนทางศิลปะให้แก่ นักเรียน ระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา โดยส่งเสริมให้นักเรียนมีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ มีความชื่นชมในผลงานศิลปกรรมและมีความสำนึกในความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบศิลปะที่นำมาประยุกต์ใช้โดยไม่มุ่งหวังจะให้นักเรียนเป็นศิลปินโดยตรง

สงวน รอดบุญ (2524) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่ว่าด้วยเรื่องราวมิติทางศิลปะ ซึ่งจะทำให้ผู้ศึกษามีความเข้าใจในคุณค่าของสุนทรียภาพ และพุทธิปัญญาของมนุษย์แต่ละยุคแต่ละสมัย รู้คุณค่าของความผูกพันระหว่างชีวิตกับศิลปะ รู้จักนำเอาศิลปะมาประยุกต์ให้ชีวิตมีความสมบูรณ์

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526) ได้ให้คำนิยามของคำว่า ศิลปศึกษาไว้ว่า ศิลปศึกษาเป็นวิชาสามัญวิชาหนึ่งในอันที่จะฉีกกำลังกับวิชาการอื่น ๆ เพื่อสร้างเสริมและผลักดันให้การเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติของเด็ก พัฒนาไปสู่เป้าหมายที่กว้างขวางและดีงาม

จากแนวคิดความหมายของศิลปศึกษาที่นักวิชาการทางศิลปศึกษาได้ให้ไว้ สามารถสรุปแบ่งแนวคิด ความหมายของศิลปศึกษา ได้ดังนี้

วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ มีแนวคิดที่ศิลปศึกษาจะมุ่งส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาในด้านต่าง ๆ เลิศ อานันท์นะ มีแนวคิดที่ศิลปศึกษาควรมุ่งให้ผู้เรียนได้แสดงออกอย่างเสรี ตามความถนัดและความสนใจ

ชลอ พงษ์สามารถ วิชัย วงษ์ใหญ่ และมานพ ถนนอมศรี มีแนวคิดเน้นไปทางผลงานศิลปะที่จะก่อผลแก่ผู้เรียนในด้านต่าง ๆ

นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร มีแนวคิดผสมผสานสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในหลาย ๆ ด้าน โดยเน้นที่การเรียนรู้

อารี สุทธิพันธ์ มีแนวคิดที่ศิลปศึกษาควรอิงปรัชญาศิลปะ

อำนาจ เย็นสบาย สงวน รอดบุญ มีแนวคิดในความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ โดยใช้ศิลปะมาประยุกต์

นอกจากนักวิชาการศิลปศึกษาของไทย ที่ได้ให้ความหมายมาข้างต้น ผู้วิจัยจะขอให้ความหมายศิลปศึกษาของนักวิชาการศิลปศึกษาต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ มากกล่าว ดังนี้

อาเธอร์ เอฟแลนด์ (Arthur Efland, 1979) ได้ให้ความหมายของคำว่า ศิลปศึกษา จากการประมวลทฤษฎีต่าง ๆ นำมาสรุปได้ 4 แนว ดังนี้

1. ศิลปศึกษา หมายถึง การเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับการลอกเลียนแบบธรรมชาติ ทุ่มจาลองของจริง ให้เหมือนจริงใกล้เคียงที่สุด
2. ศิลปศึกษา หมายถึง การเรียนการสอนที่สามารถทำให้ผู้ชมผลงานเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด จิตใจเมื่อชมผลงานมากที่สุด
3. ศิลปศึกษา หมายถึง การเรียนการสอน ที่มุ่งให้ผู้สร้างงานได้แสดงออกจากอารมณ์ ความรู้สึกในผลงานมากที่สุด
4. ศิลปศึกษา หมายถึง การเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนยึดถือผลงานที่มีความงามจากภาพรวมขององค์ประกอบทางศิลปะเป็นหลัก (รายละเอียดอยู่ในตอนที่ 3)

1.3 คุณค่าของศิลปะศึกษา

จากความหมายของ ศิลปะ และ ศิลปะศึกษา ทำให้ได้ทราบถึงความเป็นมา และความสำคัญของศิลปะศึกษา ซึ่งในบทความต่อไปจะได้เน้นให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะศึกษา ดังที่จะได้กล่าวดังนี้

ศิลปะเป็นวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญในกระบวนการศึกษา นับตั้งแต่เด็กวัย ก่อนเข้าเรียนระดับอนุบาลศึกษาไปจนจบการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยได้รับการจัดไว้เป็นวิชาแกนบังคับ และวิชาเลือกในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา (สุลักษณ์ ศรีบุรี, 2536) ดังนั้นจึงมีผู้กล่าวถึงคุณค่าของศิลปะในการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร (2538) ได้กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เด็กอย่างถูกต้องจะช่วยพัฒนาความรู้สึกต่าง ๆ ของเด็กได้เป็นอย่างดี การมองเห็นความสวยงามต่าง ๆ เริ่มต้นด้วยการสังเกตธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเด็ก เป็นอันดับแรก ถ้าเด็กได้สัมผัสกับสิ่งที่สวยงาม สะอาด เรียบร้อย เด็กก็จะเกิดความชื่นชมในสิ่งที่พบเห็น และสามารถแสดงความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยการรับรู้ในความงาม

วิรัตน์ พิชญ์ไพญูลย์ (2521) ได้กล่าวถึงคุณค่าและความสำคัญของศิลปะศึกษาในการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กดังนี้

1. พัฒนาการด้านสติปัญญา (Intellectual Growth) ศิลปะจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการสร้างงาน รู้จักแก้ปัญหา และปรับปรุงผลงาน สิ่งเหล่านี้จะทำให้มีความเชื่อมั่น ความสามารถในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จอย่างมีคุณภาพ เฉลียวฉลาด พฤติกรรมดังกล่าวจะช่วยพัฒนาความคิด และสติปัญญาของเด็กให้ดีขึ้น
2. พัฒนาการทางอารมณ์ (Emotional Growth) ศิลปะจะช่วยสนองความต้องการที่จะแสดงออกและการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เมื่อเด็กสร้างผลงานสำเร็จ เด็กจะพึงพอใจ มีอารมณ์แจ่มใส มีความมั่นใจในตนเอง อันเป็นพื้นฐานของพัฒนาการทางอารมณ์
3. พัฒนาการทางสังคม (Social Growth) ศิลปะทำให้เด็กมีโอกาสในการทำงานร่วมกับผู้อื่น รับผิดชอบร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับ ความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจยุติธรรม สิ่งเหล่านี้จะมีบทบาทช่วยส่งเสริมความคิดทางสังคมได้อย่างดี
4. พัฒนาการทางร่างกาย (Physical Growth) การสร้างงานศิลปะทุกชนิด จำเป็นต้องใช้กล้ามเนื้อบางส่วนของร่างกายในการทำงาน บางครั้งต้องบังคับมือ และกล้ามเนื้อเพื่อให้ได้รูปแบบตามที่กำหนด จึงมีส่วนทำให้มีการพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง คล่องตัวในการทำงาน

5. พัฒนาด้านการรับรู้ (Perceptual Growth) การทำงานที่ต้องใช้ความสามารถ ความถนัดของตนเอง การคิดค้นหาวิธีการสร้างงานแปลก ๆ ใหม่ ๆ ให้ดีขึ้น จะช่วยก่อให้เกิดการรับรู้ได้

6. พัฒนาการทางด้านสุนทรียภาพ (Aesthetic Growth) ศิลปะจะช่วยให้เกิดความซาบซึ้ง ชื่นชม รู้คุณค่าความงามในธรรมชาติ ความงามของสิ่งต่าง ๆ มองสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง มีจิตใจละเอียดอ่อนและมีรสนิยมสูงขึ้น

7. พัฒนาการด้านการสร้างสรรค์ (Creative Growth) ศิลปะจะเป็นสื่อที่มีความอิสระ ในการสร้างสรรค์ ให้อารมณ์ปรับปรุงรูปแบบหรือคุณภาพของงาน สิ่งเหล่านี้จะเป็นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้

ลินเดอร์แมน (Linderman, 1980) และแลนซิง (Lansing, 1969) ได้สรุปถึงคุณค่าของการสร้างสรรค์ศิลปะไว้ว่า กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะจะช่วยส่งเสริมพัฒนาทักษะในการทำงาน ความซาบซึ้งต่อผลงานของศิลปิน การทำงานมีความยืดหยุ่นเหมาะสม มีความเชื่อมั่น และส่งเสริมความเจริญด้านสติปัญญา

จากคำกล่าวข้างต้นนี้สามารถสรุปได้ว่า ศิลปะศึกษาเป็นวิชาหนึ่งที่มีคุณค่าต่อเด็กในการที่จะสร้างเสริมลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพที่ดี มีความซาบซึ้งเห็นคุณค่าของความงามช่วยส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสมกับวัย ทำให้มีผลต่อสังคม ศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม

2. องค์ประกอบทางการสอนศิลปะศึกษา

การสอนโดยทั่วไปจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้าน ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการสอน และมีส่วนส่งเสริมให้การสอนประสบผลสำเร็จได้จัดเป็นองค์ประกอบของการสอนทั้งสิ้น (อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2537) และในด้านองค์ประกอบของการสอน ได้มีนักวิชาการได้แสดงความคิดเห็น หรือทรรศนะไว้หลายรูปแบบ ดังนี้

ไพฑูริย์ สีนลาร์ตน์ (2526) กล่าวว่า การสอนเป็นกระบวนการสามเส้า อันประกอบด้วย OLE ได้แก่

O = Objective = จุดมุ่งหมาย

L = Learning Experience = การจัดประสบการณ์การเรียนรู้การสอน

E = Evaluation = การประเมินผล

ลำพอง บุญช่วย (2530) กล่าวว่า องค์ประกอบของการสอนมี 7 ประเภท คือ
 1) ครูผู้สอน 2) ผู้เรียน 3) หลักสูตร 4) วิธีสอน 5) วัตถุประสงค์ของการสอน
 6) สื่อการสอน 7) การประเมินผล

องค์ประกอบในการสอนศิลปศึกษา เป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการเรียนการสอน
 ศิลปศึกษา ซึ่งถ้าขาดองค์ประกอบด้านใดด้านหนึ่ง การเรียนการสอนก็จะขาดประสิทธิภาพ หรือ
 ความสมบูรณ์ไปซึ่งในเรื่องนี้ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) ได้กล่าวว่าการสอนศิลปศึกษาเป็นกระบวนการ
 และพฤติกรรมของครูในด้านต่าง ๆ ที่จะทำให้ผู้เรียนศิลปศึกษาได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไป
 ตามความมุ่งหมายที่หลักสูตรต้องการ ด้วยการเลือก หรือจัดกิจกรรม การเตรียมวัสดุอุปกรณ์
 และการใช้วิธีสอนได้อย่างเหมาะสม การสอนศิลปศึกษาอย่างเป็นระบบจะต้องมีองค์ประกอบ
 เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน เช่น ครูผู้สอน วิธีสอน สื่อการสอน นักเรียน หลักสูตร และการวัดผล
 ประเมินผล องค์ประกอบในการสอนศิลปศึกษา ดังที่กล่าวนั้น ปราโมทย์ บุญเต็ม (2536) ได้สรุป
 ไว้ดังนี้ ความรู้เกี่ยวกับศิลปศึกษา ได้แก่ ความรู้ในหลักสูตร ปรัชญาการสอนศิลปศึกษา
 ซึ่งแยกได้เป็นข้อ ดังนี้ 1. ความรู้ในวิธีการและเทคนิคการสอน การวัดและประเมินผล และความรู้
 ทางจิตวิทยาในการสอนศิลปศึกษา 2. ความรู้ด้านทักษะและเทคนิคในการปฏิบัติการสอน ได้แก่
 การเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้วิธีสอนการผลิต และการใช้สื่อการ
 สอน 3. ความรู้ด้านงานบริการและการสนับสนุนกิจกรรมศิลปะ ได้แก่ การปฏิบัติงานบริการทั้งใน
 และนอกโรงเรียนที่ได้รับมอบหมาย

จากความรู้ทั่วไปที่ครูศิลปศึกษาพึงรู้ในสิ่งต่าง ๆ และ องค์ประกอบในการสอน
 ดังที่กล่าว ผู้วิจัยจึงได้นำมาจัดลำดับ ตามความสำคัญในองค์ประกอบทางการสอนศิลปศึกษา
 ที่จะต้องทำการศึกษาในลำดับ ดังนี้ 1) หลักสูตร 2) ครู 3) นักเรียน 4) วิธีสอน
 5) สื่อการสอน 6) การวัดและประเมินผล

2.1 หลักสูตรศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา

ในการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ สิ่งที่ครูผู้สอนควรจะได้มีความรู้ ความเข้าใจ
 เป็นสิ่งสำคัญก็คือ หลักสูตร เพราะหลักสูตรจะบอกแนวทาง ทิศทางต่าง ๆ แก่ผู้สอน ฉะนั้นครูจึงควร
 จะทราบสิ่งสำคัญต่าง ๆ ของหลักสูตร ดังต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายของหลักสูตร

หลักสูตรหมายถึง ข้อกำหนดเกี่ยวกับการให้การศึกษาแก่ผู้เรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ไปในทิศทางที่เหมาะสม หลักสูตรจึงประกอบด้วย กระบวนการเรียน กระบวนการสอน การบริหาร การจัดกิจกรรม รวมทั้งเอกสารหลักสูตรต่าง ๆ (หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร, 2538)

หลักสูตร คือ ข้อกำหนดแผนการเรียนการสอนอันเป็นส่วนรวมของประเทศ เพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งแผนการศึกษาแห่งชาติ หมายถึงการกำหนดความมุ่งหมาย แนวนโยบาย และวิธีการในการจัดการศึกษาของประเทศเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรที่มีอยู่ (กรมวิชาการ, 2524)

หลักสูตรยังสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

ก. หลักสูตรระดับชาติ หมายถึง โครงการให้การศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดไว้

ข. หลักสูตรระดับโรงเรียน หมายถึง ประมวลความรู้และประสบการณ์ที่ขยายที่โรงเรียนจัดให้กับนักเรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถไปตามจุดมุ่งหมายที่โรงเรียนได้กำหนดไว้ (ประภาพรพรณ สุวรรณศุข, 2535)

หลักสูตรประกอบด้วย 1. จุดหมาย 2. หลักการ 3. โครงสร้าง 4. จุดประสงค์ของการเรียนรู้ 5. เนื้อหาของวิชา 6. สื่อการสอน 7. วิธีสอน 8. การวัดและประเมินผล (กรมวิชาการ, 2529)

2.1.2 หลักการของหลักสูตรประถมศึกษา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

1. เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน
2. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต
3. เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างเอกภาพของชาติโดยมีเป้าหมายหลักร่วมกัน แต่ให้ท้องถิ่นมีโอกาสพัฒนาหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการได้ (หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร, 2538)

2.1.3 จุดหมายของหลักสูตรประถมศึกษา

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) คือ พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้พื้นฐาน มีสุขภาพกายสมบูรณ์ แก้ปัญหาเป็น เสียดุล มุ่งพัฒนา การพัฒนา อาชีพได้แก่ การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รักษาการทำงาน ทำงานเป็น การพัฒนาสังคมได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อบ้าน ชุมชน ประเทศและโลก

จุดมุ่งหมายในด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ หลักสูตรได้กำหนดแนวทางไว้ 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางด้านเรียนรู้ ความคิดและการแก้ปัญหา

2. ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนด้านจิตใจ ที่แสดงออกมาในรูปของทัศนคติ ค่านิยม ความสนใจ และความซาบซึ้ง

3. ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางด้านทักษะในการเคลื่อนไหวและการใช้อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2521)

จากความหมาย หลักการจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จึงพอสรุปได้ว่า หลักสูตรเปรียบเสมือนหัวใจของงานวิชาการ หลักสูตรเปรียบดังเข็มทิศที่จะให้ผู้สอนรู้ว่าจะดำเนินการศึกษาทางใด เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายทางการศึกษา ซึ่งความสำเร็จของการใช้หลักสูตร ขึ้นอยู่กับกระบวนการสอนของครูได้ใช้วิธีการสอนทุกขั้นตอนพร้อมกับมีองค์ประกอบทางการสอนได้ครบถ้วน

2.1.4 หลักสูตรศิลปศึกษาของไทยในอดีต

หลักสูตรปัจจุบันย่อมเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงและการพัฒนาจากหลักสูตรในอดีตที่ผ่านมา หลักสูตรในอดีตทำให้ทราบความเป็นมา แนวคิดในการวิวัฒนาการที่เชื่อมโยงมาถึงหลักสูตรปัจจุบัน ในเรื่องนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง หลักสูตรในอดีตจากงานวิจัยและนักวิชาการทางศิลปศึกษา ที่ได้ค้นคว้ารวบรวม ดังนี้

บุษบา กาญจนวารีทิพย์ (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการของหลักสูตรและการสอนศิลปศึกษาระดับประถมศึกษาในประเทศไทย พุทธศักราช 2435 ถึง 2526 การวิจัยครั้งนี้ได้ข้อมูลและหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งประมวลได้ ดังต่อไปนี้

ศิลปศึกษาเป็นคำที่เริ่มใช้ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 แต่เดิมนั้นเรียกว่า วิชาวาดเขียน วิชาช่าง หรือวิชาการฝีมือเท่านั้น การเรียนการสอนเป็นเรื่องของศิษย์และอาจารย์ ศึกษาศึกษาฝึกฝนต่อกันโดยตรง ความรู้และเนื้อหาที่ใช้เรียนส่วนใหญ่หนักไปในเรื่องของความงามและการรักษาของเดิม ครูเคยเรียนรู้มาอย่างไรก็จะพยายามที่จะให้ศิษย์ของตนรับและเรียนไปตามแบบ

อย่างนั้น ซึ่งสอดคล้องกับ อานาจ เย็นสบาย (2532) กล่าวว่า การศึกษาทางด้านศิลปะสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จึงมีบทบาทอำนาจในการสืบทอดรักษาศิลปะแทบทุกด้าน วัดเป็นที่ศึกษาสืบทอดศิลปะแก่ประชาชน สำนักหมู่บ้านเป็นแหล่งวางพื้นฐานการศึกษาศิลปะช่างสกุลต่าง ๆ ค่านิยมการศึกษาศิลปะมีลักษณะครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ความสามารถโดยการเลียนแบบจดจำ สืบทอดติดต่อกัน

บุษบา กาญจนวารีทิพย์ ได้กล่าวถึง วิวัฒนาการของหลักสูตรศิลปศึกษาในประเทศไทย ตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2435 จนถึง พ.ศ. 2503 ตามประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา 12 ฉบับ ซึ่งสรุปย่อได้ดังนี้

1. กฎพิกัตสำหรับการศึกษาเป็นหลักสูตรในโรงเรียนมูลสามัญ (พ.ศ. 2435)

การศึกษาระดับประถมศึกษาเมื่อแรกเรียกว่า ชั้นมูลศึกษา แบ่งเป็น 2 ระดับคือ มูลสามัญชั้นต่ำ ใช้เวลาเรียน 3 ปี มูลสามัญชั้นสูง ใช้เวลาเรียน 4 ปี มีเรียนวิชาการเขียนรูปภาพ ในมูลสามัญชั้นสูงเพียง 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับความมุ่งหมายเฉพาะวิชา เนื้อหาวิชาเขียนรวมกัน ไม่แยกเป็นรายชั้น เนื้อหาที่ต้องเรียน คือ "ให้เรียนตามถนัดมือ และเรียนด้วยเครื่องมือ"

2. หลักสูตร พ.ศ. 2438

หลักสูตรฉบับนี้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ประโยค ได้แก่

ประโยค 1 (เทียบได้กับชั้นประถมศึกษา) ใช้เวลาเรียน 3 ปี

ประโยค 2 (เทียบได้กับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น) ใช้เวลาเรียน 3 ปี

ประโยค 3 (เทียบได้กับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย) ใช้เวลาเรียน 4 ปี

ชั้นประถมศึกษาไม่มีวิชาเกี่ยวกับศิลปศึกษา มีแต่ในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือประโยค 3 คือ วิชาวาดเขียน มีแต่เนื้อหาวิชา ไม่มีอัตราเวลาเรียน ไม่กล่าวถึงความมุ่งหมายและประเมินผลได้เลย

3. หลักสูตรประถมศึกษาสำหรับสอบไล่ประกาศนียบัตรประโยค 1 ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2488)

หลักสูตรนี้ในระดับประถมศึกษากำหนดให้เรียน 4 ปี เทียบได้กับประโยค 1 ในหลักสูตร พ.ศ. 2438 หลักสูตรพัฒนาดีขึ้นมาก ซึ่งสอดคล้องกับ อานาจ เย็นสบาย (2532) ที่กล่าวว่า หลักสูตรนี้พยายามที่จะจัดโครงสร้างการศึกษาให้เป็นระบบขึ้นตั้งแต่มูลศึกษา จนถึงระดับมหาวิทยาลัย เพราะได้รับอิทธิพลมาจากระบบการศึกษาในประเทศอังกฤษ ศิลปะมีกล่าวถึงวิธีสอนในบางวิชา แต่ไม่มีวิชาศิลปะในหลักสูตรฉบับนี้

4. หลักสูตรมูลศึกษา สำหรับช่วงเวลา 2 หรือ 3 ปี อายุตั้งแต่ปีที่ 7 ถึงปีที่ 9 (พ.ศ. 2452)
 วิชาการเขียนรูปภาพที่เคยปรากฏอยู่ในหลักสูตร พ.ศ. 2435 ยกเลิกไป มีหมวดศิลปะ
 ขึ้นมาแทน โดยแบ่งออกเป็น 2 วิชา ได้แก่ วิชาวาดเขียนและวิชาขั้บร่อง เป็นวิชาเลือกไม่บังคับ
 ให้สอน

5. หลักสูตรสามัญศึกษา ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454)

หลักสูตรประถมศึกษาฉบับนี้แบ่งเป็น 2 สาย คือสายธรรมดาและสายพิเศษ จะเรียน
 ภาษาต่างประเทศมากกว่าสายธรรมดา วิชาวาดเขียนเป็นวิชาบังคับเรียน กำหนดอัตราเรียนแต่ละ
 ชั้นในสัปดาห์ไม่เท่ากัน การเรียนเน้นทางวิชาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับ อำนาจ เย็นสบาย (2532)
 ที่กล่าวว่า ข้อสำคัญในการสอนวาดเขียน คือจะต้องให้หัดเขียนจากของจริงอย่าให้ลอกจากรูปเขียน
 เป็นอันขาด เพราะขาดความสังเกตรูปจริง และภายหลังจะเขียนของจริงไม่ได้

6. หลักสูตรสามัญศึกษา (พ.ศ. 2456)

ใน พ.ศ. 2456 มีการประกาศใช้หลักสูตรใหม่ เปลี่ยนชั้นมูลศึกษามาเป็นประถมศึกษา
 ขยายจากเดิม 3 ปี เป็น 5 ปี แบ่งเป็น 2 ตอน คือ ประถมศึกษาสามัญ 3 ปี และประถมศึกษา
 วิสามัญ 2 ปี ผู้ที่จะเรียนแค่ประถมศึกษาต้องเรียน 5 ปี ส่วนผู้ที่จะเรียนต่อมัธยมศึกษาให้เรียนชั้น
 ประถมศึกษาเพียง 3 ปี แล้วต่อมัธยมศึกษาได้เลย หลักสูตรฉบับนี้มีวิชาวาดเขียนเป็นวิชาสามัญ
 เป็นวิชาพื้นฐานที่ต้องเรียนกันทุกคน กำหนดเวลาเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ความมุ่งหมายในการ
 สอนไม่แยกย่อยเป็นรายชั้น คล้ายคลึงกับหลักสูตรเดิม

7. ประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรสามัญศึกษา (พ.ศ. 2464)

หลักสูตรฉบับนี้ มีวิชาศิลปะศึกษาเหมือนหลักสูตร พ.ศ. 2456 ทุกประการ

8. ประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรชั้นประถมศึกษา พ.ศ. 2480

หลักสูตรประถมศึกษาฉบับนี้ได้รวมหลักสูตรเด็กชายและเด็กหญิงเข้าด้วยกัน กำหนด
 ให้เรียน 4 ปี วิชาวาดเขียนในหลักสูตรนี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงจากหลักสูตรเดิมมากนัก ซึ่งผลจากการ
 สถาปนาโรงเรียนเพาะช่างในปี พ.ศ. 2456 อำนาจ เย็นสบาย (2532) ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า ในหลักสูตร
 ศึกษาระดับนี้ พบว่าแนวคิดทฤษฎีและกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับอิทธิพลมาจากสถาบันศิลปะ คือมี
 แนวโน้มไปทางช่างฝีมือมากขึ้น วาดเขียนทุกระดับเน้นความเหมือนจริงตามแนวธรรมชาตินิยม
 มากขึ้น เน้นให้ระบายสีมากขึ้น โดยเฉพาะสีน้ำ

9. หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2491

กำหนดเวลาเรียน 4 ปี กระบวนการเรียนการสอนได้รับอิทธิพลจากประเทศสหรัฐอเมริกา นับเป็นครั้งแรกที่หลักสูตรมีความมุ่งหมายทางด้านจิตใจ ดังที่กล่าวไว้ดังนี้

1. เพื่อฝึกหัดความสังเกตและรู้จักแสดงความรู้สึกของตนเองด้วยรูป
2. ให้อารมณ์ความสวยงามจากการใช้สี
3. ฝึกให้เกิดนิสัยรักความสวยงามและความละเอียดประณีต
4. เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน

10. หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2498

หลักสูตรฉบับนี้ปรับปรุงมาจากฉบับ พ.ศ. 2491 ประกาศใช้ 5 เดือนก็ยกเลิก เนื่องจากมีการปฏิวัติการสอนภาษาไทยในหลักสูตร จึงกลับไปใช้ฉบับ พ.ศ. 2491 หลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2498 ได้เปลี่ยนแปลงโดยนำแนวคิดศิลปะที่เป็นสากลมาใช้ในหลักสูตร แม้ว่าจะเป็นวิชา “ศิลปะและการฝีมือ” อยู่ในหมวดสังคมศึกษา แต่ความมุ่งหมายเน้นการแสดงออกอย่างเสรีของเด็ก ดังตัวอย่างที่ได้ตัดตอนมาจากหลักสูตร ดังนี้

การศึกษาศิลปะและการฝีมือ มีความมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้เด็กได้มีความต้องการที่จะแสดงความสามารถที่ซ่อนเร้นออกเป็นภาพและวัตถุ ดังนั้น อำนาจแห่งการสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตัวเด็ก ก็จะกลายเป็นนิสัยชอบประดิษฐ์ ชอบรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบอันที่จะคลี่คลายออกเป็นแบบฉบับและประโยชน์แก่สังคมต่อไป

11. หลักสูตรประถมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2503

การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาแบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ประถมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาภาคบังคับ ใช้เวลาเรียน 4 ปี และประถมศึกษาตอนปลาย ใช้เวลาเรียน 3 ปี หมวด วิชาศิลปศึกษาประกอบด้วย วิชาศิลปะแบ่งเป็น วิชาร้องและดนตรี การเขียนภาพและระบายสี กับ วิชาศิลปปฏิบัติ เวลาเรียน 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ (จากเวลาเรียนทั้งหมด 25 ชั่วโมง) ส่วนประถมศึกษาตอนปลาย ไม่มีศิลปปฏิบัติ แต่มีหมวดวิชาหัตถศึกษาแยกต่างหาก เวลาเรียน 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ (จากเวลาเรียนทั้งหมด 30 ชั่วโมง)

ความมุ่งหมายทั้งชั้นประถมศึกษาตอนต้นและตอนปลายเหมือนกัน ต่างกันในรายละเอียดของเนื้อหาที่ทำให้เป็นรายชั้น ความมุ่งหมายและเนื้อหาที่ให้ไว้ มุ่งในแนวศิลปะสมัยใหม่ ซึ่งคำนึงถึงเรื่องการแสดงออกของเด็กเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างคำชี้แจงในหลักสูตรดังนี้

ศิลปศึกษาได้แก่ วิชาซึ่งส่งเสริมให้เด็กแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ออกมาเป็น ความงามตามทัศนะของตน การแสดงออกนี้เด็กอาจแสดงได้หลายอย่าง เช่น แสดงออกเป็น รูปภาพ รูปปั้น การแกะสลัก การลำดับเสียงในดนตรี เป็นต้น

การสอนศิลปศึกษา มีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้เด็กมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ ความสามารถ ทัศนคติ พอเหมาะสมกับวัย เป็นต้น

12. หลักสูตรศิลปศึกษา พ.ศ. 2521

หลักสูตรการศึกษาของชาติฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเริ่มจากการประกาศแผนการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2520 และกำหนดหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521

หลักสูตรฉบับนี้สร้างขึ้นเพื่อแก้ไขจุดบกพร่องต่าง ๆ อันเกิดจากหลักสูตรประโยคประถม ศึกษา พ.ศ. 2503 โดยกำหนดให้เรียน 6 ปี และเป็นการศึกษาภาคบังคับ มีเนื้อหาวิชาผสมผสานกัน มากขึ้น โดยรวมวิชาต่าง ๆ เข้าเป็นกลุ่มประสบการณ์ 4 กลุ่ม ศิลปศึกษาอยู่ในกลุ่มสร้างเสริม ลักษณะนิสัย เนื้อหาความรู้และกิจกรรมต่าง ๆ ให้นักเรียนปฏิบัติเป็นรายบุคคลหรือหมู่คณะ มุ่ง ปลูกฝังคุณธรรมและรสนิยม สุขภาพอนามัย และสร้างนิสัยอันดีงาม โดยมีโครงสร้างและเนื้อหา กิจกรรมแบ่งเป็นช่วง ๆ ดังนี้

ลำดับที่	เนื้อหา / กิจกรรม	ป. 1 - 2	ป. 3 - 4	ป. 5 - 6
1.	การเขียนภาพและระบายสี	✓	✓	✓
2.	การปั้น	✓	✓	✓
3.	การพิมพ์	✓	✓	✓
4.	การออกแบบสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ	✓	✓	✓
5.	การแกะสลัก		✓	✓
6.	งานสาน		✓	✓
7.	งานถักทอ		✓	✓
8.	การรู้คุณค่าทางศิลปะและความกลม กว้างระหว่างศิลปะ			✓

เครื่องหมาย ✓ หมายถึง มีเนื้อหานั้นในระดับชั้นนั้น (กรมวิชาการ , 2521)

ความมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 นี้ต้องการให้นักเรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และนำความรู้ที่ได้เรียนมานำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต ดังนั้น การจัดเนื้อหาวิชา จึงได้จัดให้แต่ละวิชามีความสัมพันธ์ หรือผสมผสานกันไม่แยกเป็นวิชา ๆ ตาม

หลักสูตรเก่า เรียกว่าการจัดแบบบูรณาการ ส่วนเนื้อหาวิชาที่ไม่สามารถบูรณาการได้ ก็แยกเนื้อหาเป็นหน่วยสอนโดยเฉพาะ ขวลิต ดาบแก้ว สุดาวดี เหมทานนท์ (2525)

จุดประสงค์เฉพาะหลักสูตรศิลปศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6

1. ให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
2. ให้สนใจและแสดงออกตามความถนัดและตามความสามารถของตน
3. ให้มีจิตสำนึกในคุณค่าและประโยชน์ของศิลปธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. ให้มีความสนุกสนานเพลิดเพลินและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
5. ให้รู้จักนำศิลปะมาประยุกต์ให้เกิดคุณค่าและระสนิยมที่ดี

หลักสูตรศิลปศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 เป็นหลักสูตรแม่บทที่บังคับใช้ทั่วประเทศตั้งแต่ปีการศึกษา 2521 จนถึงปีการศึกษา 2533 กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวเป็นหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ข้อแตกต่างของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 กับหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2533 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีหลายข้อ เช่น หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง การวัดผลและประเมินผล โดยเฉพาะด้านเนื้อหาของหลักสูตร พ.ศ. 2521 มีเนื้อหามากซับซ้อน จึงต้องมีการปรับลดเนื้อหาที่เกินความ จำเป็นและซ้ำซ้อนลงในฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ส่วนการพัฒนาหลักสูตร ในหลักสูตร พ.ศ. 2521 กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้อนุมัติในการปรับปรุงหรือสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ส่วนในฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ให้นำหน่วยงานต้นสังกัดดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ส่วนการอนุมัติ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด (ท้องถิ่น หมายถึงหน่วยงานระดับโรงเรียน กลุ่มโรงเรียน อำเภอ จังหวัด ฯ) (หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร, 2538)

หลักสูตรศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) จุดมุ่งหมายหลักที่สำคัญของหลักสูตรฉบับปรับปรุงคือ การพัฒนาให้ผู้เรียน มีความรู้พื้นฐาน มีสุขภาพกายใจสมบูรณ์ แก้ปัญหาเป็น เสียสละ มุ่งพัฒนาอาชีพ และสังคม

กรมวิชาการ (2534) ได้กล่าวถึงการปรับจุดประสงค์ของวิชาศิลปศึกษาในฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ไว้เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น คือให้ผู้เรียนได้สังเกตธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อภิปรายผลของการสังเกต บอกความรู้สึก ที่เกิดขึ้นแล้วนำเอาความรู้สึกที่ได้รับไปถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นผลงานศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ สามารถวิพากษ์วิจารณ์ ผลงาน ยอมรับข้อบกพร่อง รวมทั้งสามารถที่จะนำเอาศิลปะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

หลักสูตรศิลปศึกษาในปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการ ได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของวิชานี้ โดยการวางรากฐานของวิชานี้ไว้อย่างเด่นชัด ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 การศึกษาศิลปะจึงต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน หรือ กล่าวได้ว่าเป็นการจัดสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ให้เด็กได้เรียนรู้ ศิลปศึกษาตั้งแต่วัยเด็กจนกระทั่งถึงวัยที่จะออกไปประกอบอาชีพได้

จากประวัติความเป็นมาและการพัฒนาของหลักสูตรไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน จากนักการศึกษาทางหลักสูตรศิลปศึกษาของไทย จึงพอจะสรุปได้ดังนี้

ระยะแรกของการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ยังไม่ให้ความสำคัญของวิชาศิลปศึกษามากนัก จนถึงหลักสูตรมูลศึกษา พ.ศ. 2452 จึงมีวิชาวาดเขียนอยู่ในหมวดวิชาศิลปะคู่กับวิชาขับร้อง ความมุ่งหมายของหลักสูตรเพียงมุ่งหวังปลูกฝังนิสัยในการสังเกต การรักษาความสวยงาม การรักษาความสะอาดเรียบร้อย นักเรียนมีทักษะและฝีมือในการ วาดภาพจากสิ่งที่เห็น

และจากหลักสูตร พ.ศ. 2454 จนถึง พ.ศ. 2480 วิชาทางศิลปศึกษาไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก จุดมุ่งหมายหลักการยังเหมือนเดิม สิ่งที่เปลี่ยนแปลงในช่วงนี้คือ มีการจัดให้วิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาสามัญที่บังคับทุกคนเรียน

การเปลี่ยนแปลงทางหลักสูตรศิลปศึกษามาเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2491 ถึง พ.ศ. 2521 คือเริ่มตั้งแต่มีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างในหลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2491 ที่กล่าวว่า "เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน" แสดงถึงว่าเริ่มให้ความสำคัญของศิลปะที่มีต่อจิตใจ และในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2508 ศิลปศึกษาเปลี่ยนแปลงการสอนอย่างสิ้นเชิง ซึ่งเน้นการสอนศิลปะแนวใหม่ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกทางความคิดอย่างเสรี มุ่งส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ขอบเขตของกิจกรรมกว้างขวางขึ้น

หลังจากใช้หลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2503 มาถึง 14 ปี ในปี พ.ศ. 2517 จึงมีประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษาฉบับใหม่ใน พ.ศ. 2521 วิชาศิลปศึกษาถูกบูรณาการให้อยู่ในกลุ่มวิชาอื่น ๆ และมีอีกส่วนหนึ่งที่จัดสอนเฉพาะศิลปศึกษา ความมุ่งหมายยังคงส่งเสริมการแสดงออกโดยเสรีของเด็ก ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และศิลปศึกษาจึงอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในปัจจุบัน

จากประวัติความเป็นมาของแนวคิดหลักสูตรศิลปศึกษาของไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่จัดทำขึ้นนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและตามความเชื่อที่เกิดขึ้น จึงมีความหลากหลายแนวทาง ดังจะขอเสนอแนวทางความคิดจากนักวิชาการ ที่จะได้กล่าว ดังต่อไปนี้

วิรุณ ตั้งเจริญ (2522) และ อารี สุทธิพันธ์ (ม.ป.ป.) ได้สรุปแนวคิดทางการเรียนการสอนจากหลักสูตรศิลปศึกษาในอดีตตั้งแต่ฉบับแรกจนถึงฉบับ พ.ศ. 2491 ไว้ว่า การสอนศิลปะ

ไทยในอดีตมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับศาสนาและค้ำจุนศาสนาอย่างลึกซึ้ง จึงทำให้เกิดค่านิยมในการเรียนการสอน รวม 4 ประการคือ

1. การเน้นที่ครูเป็นผู้ถ่ายทอด ลักษณะการแสวงหาความรู้ โดยครูเป็นผู้ถ่ายทอดแต่ผู้เดียวนี้เป็นลักษณะที่เห็นได้ชัดเจนมากในทางศิลปศึกษา จะพบว่าเริ่มต้นด้วยการไหว้ครู อันเป็นประเพณีสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นค่านิยมแรกที่สำคัญยิ่ง ในการแสวงหาความรู้ทางศิลปะหรือการเข้าศึกษาศิลปะ เพราะเท่ากับเป็นการยอมรับในการจำกัดเสรีภาพของผู้สมัครเข้าเรียนโดยปริยาย

2. การเน้นการเลียนแบบให้ทำตามตัวอย่าง ลักษณะสำคัญของระบบศิลปศึกษาไทยอีกประการหนึ่งก็คือ การเน้นการเลียนแบบอย่างของครู เพราะอย่างไรก็ตาม เมื่อผู้เรียนตกลงยินยอมเลือกครูคนใดคนหนึ่งแล้วก็เท่ากับยอมรับรูปแบบของครูคนนั้นด้วย ศิษย์คนใดที่สามารถเลียนแบบครูได้ใกล้เคียงมากที่สุด ก็ได้รับการยกย่องว่ามีความสามารถสูงกว่าคนอื่นและมีโอกาสได้รู้วิชามากกว่าคนอื่น

3. การเน้นการใช้ความจำ ลักษณะระบบศิลปศึกษาของไทยนอกจากจะเน้นการเลียนแบบ แล้วยังเน้นความจำมาก เป็นความจำทั้งทางรูปร่างและรูปทรงของแบบอย่างในอดีต

4. การเน้นการควบคุมและลักษณะพิเศษของแต่ละบุคคล ลักษณะค่านิยมของศิลปศึกษาข้อนี้รวมลักษณะต่าง ๆ ทั้ง 3 ประการดังกล่าวไว้ด้วยกัน ผู้เรียนต้องได้รับการควบคุมสม่ำเสมอเป็นลูกมือครู อาจารย์ ซึ่งระยะหนึ่งจนครูผู้สอนตกลงใจว่า มีความพร้อมที่จะเลียนแบบตนได้แล้วจึงยินยอมให้ลงมือทำงาน

จากลักษณะค่านิยมของหลักสูตรเก่า ซึ่งมีลักษณะในเชิงตรงข้ามกับหลักสูตรศิลปศึกษาแนวใหม่ ซึ่ง วิรุณ ตั้งเจริญ (2532) ได้กล่าวถึงหลักสูตรศิลปศึกษาในปัจจุบันมีจุดเด่นที่น่าพิจารณาอยู่ 3 ประการคือ

ประการแรก โปรแกรมศิลปศึกษาในปัจจุบัน เป็นโปรแกรมในเชิงมานุษยวิทยา ที่ใช้ศิลปศึกษาเป็นตัวช่วยสร้างความเป็นมนุษย์ในสังคมที่พึงประสงค์ ไม่ใช่โปรแกรมในเชิงงานศิลปะในห้องปฏิบัติการ ที่ให้เด็กสร้างศิลปะเพื่อให้ได้มาซึ่งงานศิลปะ ศิลปะในเชิงมานุษยวิทยาเช่นนี้ งานศิลปะที่ได้มาเป็นเพียงปัจจัยรองเท่านั้นเอง

ประการที่สอง ศิลปะเด็กในหลักสูตรปัจจุบันมีคุณค่า ทั้งในเชิงตัวกระตุ้นและคุณค่าในเชิงความงาม ซึ่งสภาพคุณค่าของการเป็นตัวกระตุ้นศิลปะเด็ก นอกจากจะกระตุ้นในเชิงมานุษยวิทยา ข้างต้นแล้ว ยังกระตุ้นภาพการรับรู้ ความคิด สร้างสรรค์ จินตนาการ และการรู้คิดที่ช่วยให้การเรียนรู้วิชาการด้านอื่น ๆ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นด้วย

ประการสุดท้าย การเรียน การสอนศิลปศึกษาในระดับนี้ ไม่ว่าจะเป็นการวาดภาพระบายสี ออกแบบศิลปะไทย จะมุ่งเน้นการสร้างทัศนคติที่ดี เป็นประเด็นแรก การแสดงออก และการรู้คิดเป็นอันดับรองลงมา การสอนของครูจึงจำเป็นต้องตรวจสอบอยู่เสมอว่า ได้บรรลุอุดมการณ์ข้อนี้มากน้อยเพียงใด ซึ่งจุดเด่นทั้ง 3 ประการนี้ มีลักษณะเป็นการรวมแนวคิด 3 ด้านเข้าด้วยกัน คือ

1. แนวคิดแบบพัฒนาการนิยม
2. แนวคิดจากยุคฟื้นฟูในอดีต
3. แนวคิดแบบสังคมนิยม

จากแนวความคิดของ วิรุณ ตั้งเจริญ ซึ่งกล่าวถึงจุดเด่นของหลักสูตรปัจจุบันนี้ ยังไปสอดคล้องกับแนวคิดแบบพัฒนาการ (Progressivism) ที่เชื่อว่าศิลปะเด็กเป็นเรื่องของการแสดงออกภายในเฉพาะตัว เป็นการส่งเสริมการแสดงออกจากอารมณ์ภายใน ตามปัจเจกภาพ คุณค่าของศิลปะอยู่ที่กระบวนการสร้างงานมากกว่าตัวผลงานศิลปะ เน้นศิลปะในเชิงปฏิบัติเป็นหลัก ด้วยการค้นคว้าทดลองด้วยวัสดุ และวิธีการที่หลากหลาย โดยมีครูเป็นผู้กระตุ้นการแสดงออกมากกว่าการเป็นผู้ให้ความรู้ (บรรจง จันทร์สา, 2527)

จากความเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรประถมศึกษาส่งผลให้การเรียนการสอนวิชา วาดเขียนหรือวิชาวาดภาพระบายสีและศิลปะปฏิบัติหรือวิชาศิลปะเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเฉพาะในแง่ของกิจกรรมที่ครูจัดให้นักเรียนทำจากของเดิม ซึ่งมีเฉพาะการวาดภาพกลายเป็นกิจกรรมศิลปะที่กว้างขวางขึ้น ครอบคลุมทั้งงานทางจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ การออกแบบ การประดิษฐ์ ตลอดจนจนประสบการณ์อื่น ๆ ทางศิลปะที่เป็นประโยชน์แก่นักเรียน โดยเน้นในเรื่องของการส่งเสริม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มากขึ้น

หลักสูตรศิลปศึกษาฉบับในปัจจุบันจะก่อเกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนได้หลายประการก็ตาม แต่จุดมุ่งหมายหลักการที่ดีดังกล่าว ไม่สามารถจะบรรลุได้ถ้าไม่มีการนำหลักสูตรนั้นมาใช้ ซึ่งในเรื่องนี้จะเห็นได้จากนักวิชาการทางศิลปศึกษาที่แสดงความคิดเห็นไว้ดังนี้

ชูศักดิ์ เพรสคอปท์ (2530) ทำการวิจัยและได้กล่าวว่า ปัจจุบันนี้ครูจะมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการสอนสมัยใหม่อย่างไรก็ตาม ความเชื่อในแนวคิดเดิมคือ มุ่งในเรื่องของการผลิตศิลปินหรือช่าง โดยเน้นการสอนในลักษณะให้เลียนแบบยังมีอยู่ค่อนข้างมาก และอาจขึ้นอยู่กับว่าครู เหล่านั้นสำเร็จการศึกษาจากสถาบันใด เพราะอาจารย์ในสถาบันจะมีความเชื่อเกี่ยวกับปรัชญาแตกต่างกันไป และจากการสำรวจและทำการวิจัยของ นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร (2525)

ได้กล่าวว่า หลักสูตรจะเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ยังมีครูอีกมากที่ยังยึดติดการสอนแบบหลักสูตรเก่าอยู่ อาจจะเป็นเพราะความเคยชินกับการสอนตามหลักสูตรเดิม

จะเห็นได้ว่า แนวการสอนในหลักสูตรปัจจุบัน ยังมีครูผู้สอนอีกมากไม่ได้นำมาใช้ทำการสอนในวิชาศิลปศึกษา นอกจากนั้นแล้วได้มีนักวิชาการทางศิลปศึกษาบางท่าน ยังได้ให้ทรรศนะต่อหลักสูตรศิลปศึกษา ไว้ดังนี้

อำเภอ ตีรณสาร (2532) ได้ให้แนวคิดต่อหลักสูตรที่ใช้ในการสอนไว้ว่า แนวโน้มในการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันนี้ นักวิชาการและครูศิลปศึกษากำลังให้ความสนใจที่จะไม่ผูกขาดตัวเองอยู่กับการสอนแบบครูเป็นศูนย์กลาง และยังมีแนวคิดที่จะเสาะแสวงหาหนทางอื่น ๆ ที่เหมาะสม และมีประโยชน์ต่อผู้เรียนโดยตรงมากขึ้น

นอกจากหลักสูตรศิลปศึกษาในปัจจุบันที่มีทั้งส่วนดีในเนื้อหาของหลักสูตรแล้ว แนวโน้มหรือความเปลี่ยนแปลงหลักสูตรในอนาคต นักวิชาการทางศิลปศึกษายังได้กล่าวไว้ดังนี้

ทวีเกียรติ ไชยงยศ (2538) ได้กล่าวถึงแนวโน้มการสอนศิลปศึกษาในทศวรรษหน้า ไว้ว่า "อเมริกา ซึ่งเป็นแม่บทในปรัชญาพัฒนาการได้เติบโตจนถึงสูงสุด และเริ่มเสื่อมลง พ.ศ. 2505 ได้มีการสอนศิลปะแนวใหม่ขึ้น คือการสอนศิลปศึกษาตามแนวทางยึดหลักเกณฑ์ (Discipline centered movement) ซึ่งการศึกษาแนวนี้จะต้องเน้นประสบการณ์ด้านพุทธิ (Cognitive) คือความเฉลียวฉลาดซึ่งผู้เรียนจะได้จากประสบการณ์ด้านสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ และด้านศิลปะวิจารณ์ นอกจากนั้นจะต้องมุ่ง ส่งเสริมการพึ่งตนเองของนักเรียน"

จากข้อความในเรื่องของหลักสูตรที่กล่าวมา ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาทราบแนวความคิดในการจัดทำหลักสูตรทั้งอดีตและปัจจุบัน เพราะหลักสูตรเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเรียนการสอนที่ผู้สอนควรรู้และนำไปยึดเป็นแนวทางในการสอนเป็นอย่างยิ่ง

2.2 ครูศิลปศึกษา

ในส่วนของครูศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา ที่จะกล่าวถึงนี้จะได้นำเสนอในเรื่องที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ดังนี้ ครูประถมศึกษา ความหมายและสภาพของครูศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา คุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ของครูศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา ซึ่งจะกล่าวดังต่อไปนี้

2.2.1 ครูประถมศึกษา

ครูประถมศึกษามีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการศึกษา ดังที่มีผู้กล่าวถึงดังนี้ ครูมีความหมายลึกซึ้งและกว้างขวาง ยากที่จะสรุปตายตัวอย่างใดอย่างหนึ่ง ครูเป็นบุคคลสำคัญในการอบรมสั่งสอนเด็ก ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ต้องเป็นผู้ที่มีความหนักแน่น โดยเฉพาะครูประถมศึกษา ซึ่งมีหน้าที่ให้การศึกษาระดับพื้นฐานแก่เด็กทั้งปวง (ยนต์ ชุมจิต, 2531) และ (ธีระ รุณเจริญ, 2525)

สุทธิสาสินี วิเวกานนท์ (2538) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูประถมศึกษาไว้ 3 ด้าน ได้แก่

1. ด้านบุคลิกภาพ ควรมีลักษณะที่แจ่มใส เป็นมิตร สุขุม เยือกเย็น อ่อนโยน มีเหตุผล กล้าคิดกล้าทำในทางสร้างสรรค์ มีการวางแผน ตื่นตัวเสมอ มีเป้าหมายในการทำงานในส่วนของ การกระทำ ก็ควรจะมีการแสวงหาความรู้ ติดตามข่าวสาร มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นต้น
2. ด้านสมรรถภาพวิชาชีพครู ต้องมีความรู้ ความสามารถทักษะและการประยุกต์ใช้ในการสอนในทุก ๆ ด้าน
3. ด้านคุณธรรม ครูที่ดีควรเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ มีจิตใจแจ่มใส มีความเมตตา กรุณา ยุติธรรม รับผิดชอบ มีวินัย ขยัน อดทน มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู

จากความสำคัญของครูประถมศึกษาและลักษณะที่ควรมีของครูทั้ง 3 ด้าน ดังที่กล่าวมา สิ่งที่จะเกิดผลตามมาก็เพื่อจะเป็นแบบอย่างที่ทำให้เด็กในระดับนี้มีความรู้ ความสามารถ พร้อมทั้งคุณธรรมตรงตามหลักสูตรที่วางแนวทางไว้

2.2.2 ความหมายและสภาพของครูศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา

ในบรรดาครูสอนประจำวิชาต่าง ๆ ครูสอนศิลปศึกษาจัดว่ามีบทบาทสำคัญคนหนึ่ง เพราะครูศิลปศึกษามีลักษณะเฉพาะไม่ว่าจะเป็นด้านหน้าที่รับผิดชอบทั่วไป หรือในห้องเรียน ตลอดจนความขยันในการสอน การค้นคว้าหาความรู้ แสดงความยุติธรรม ไม่ลำเอียงกับศิษย์ จัดกิจกรรมต่าง ๆ ในงานศิลปะ และต้องพยายามปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทุกด้าน ดังที่ นักวิชาการศิลปศึกษา ได้กล่าวไว้ดังนี้

พีระพงษ์ กุลพิศาล (2531) ได้ให้ความหมายของครูศิลปศึกษาไว้ว่าครูศิลปะหมายถึง บุคคลผู้ทำหน้าที่จัดประสบการณ์ทางด้านศิลปะศึกษาให้กับนักเรียน ทั้งในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียน เพื่อให้กระบวนการเรียนการสอนในหลักสูตร มีความสมบูรณ์ ครูศิลปศึกษาควรเป็นผู้เข้าใจและ

ปฏิบัติงานศิลปะได้เป็นอย่างดี สนใจในความเจริญเติบโต และพัฒนาการของเด็ก ตลอดจนมีความสามารถในการอธิบายสิ่งที่ยากให้เข้าใจได้ง่าย

2.2.3 คุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ของครูศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา

วิชาศิลปศึกษาเป็นวิชา ที่อยู่ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยจึงมีความสำคัญ และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของครูผู้สอนเป็นอย่างมาก วิชานี้ต้องการให้เด็กได้มีความสุข สนุกสนาน ได้แสดงออกอย่างเสรีภาพโดยเต็มที่ เด็กอาจจะมาระบายความรู้สึกทางอารมณ์ต่าง ๆ ในวิชานี้ ฉะนั้น พฤติกรรมคุณลักษณะ หรือ บุคลิกภาพของครูศิลปศึกษาจึงน่าจะปรากฏออกมาแล้วให้เด็กเกิดความรู้สึกรัก เลื่อมใส สนุกสนาน อยากเรียนแบบต่อครูผู้สอนเป็นอย่างยิ่ง เด็กจึงอยากจะได้เรียนวิชานี้ ซึ่งมีนักวิชาการทางศิลปศึกษาได้กล่าวถึงพฤติกรรมลักษณะ และ บุคลิกภาพของครูศิลปศึกษาไว้ ดังนี้ นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร (2525) ได้กล่าวถึงลักษณะ บุคลิกภาพและพฤติกรรมประจำตัวครูว่า ครูผู้สอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ คู่คุณธรรม และได้แบ่งลักษณะครูที่ดีไว้ 3 ด้าน คือ

1. ลักษณะทางกาย ควรให้เรียบร้อย สวยงาม ทันสมัย เหมาะกับสภาพการเป็นครู กิริยาในการสอนควรทำให้นักเรียนรู้สึกมีความสุข อยากเรียน การกระทำต่าง ๆ ก็ควรมีความขยัน ทั้งการสอนและการค้นคว้าหาความรู้

2. ลักษณะทางวาจา ควรมีความเข้าใจในภาษาพูดได้ถูกต้อง เช่น ความดังของเสียง ทำนองการพูด การออกเสียง และถ้อยคำน้ำเสียง

3. ลักษณะทางใจ ครูศิลปะควรทำความเข้าใจจิตใจตนเอง เพื่อจะได้ปรับปรุงให้ดีขึ้น เช่น การปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น การอุทิศตนให้กับงาน การทำจิตใจให้สงบ และมีความพอใจภูมิใจในงานที่ทำ

สุลักษณ์ ศรีบุรี (2530) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของครูศิลปศึกษาไว้ว่า ควรมีลักษณะที่ดี เสียงดังฟังชัด มีอารมณ์ขัน ด้านแต่งกายถึงจะแปลกแต่ควรให้สุภาพ ควบคุมอารมณ์ให้ได้กับคนทุกประเภทและเด็กทุกระดับ

กำจร สุนพงษ์ศรี (2530) กล่าวถึงคุณสมบัติของครูศิลปศึกษาว่า ควรมีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ

1. มีความรู้ในวิชาที่สอนอย่างถ่องแท้ ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานจนถึงขั้นสูงสุด เช่น ความรู้เรื่องวัสดุ และกลวิธีในการบริการสื่อวัสดุ

2. มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ ความสามารถในการใช้ภาษา
สื่อสารให้นักเรียนเข้าใจได้ง่าย
3. มีจริยธรรมที่ดี

พาสตัน (Paston, 1973) และลินเดอร์แมน (Linderman, 1960) ได้ให้ภาพลักษณ์ของครูศิลปะที่เหมือนกันว่า ควรจะมีลักษณะพิเศษ คือยังรู้เข้าใจถึงผู้เรียนที่กำลังคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร ต้องมีความรู้ เป็นคนตรงไปตรงมา รู้จักตนเอง และต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถาม ยอมรับฟังความคิดเห็นด้วย

จากคุณสมบัติที่พึงมีของครูศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาแล้ว ในด้านบทบาทหน้าที่ของครูศิลปศึกษา ได้มีนักวิชาการทางศิลปศึกษาได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1970) ได้กล่าวถึงครูศิลปศึกษา ทั้งด้านความสำคัญ และการสอนดังนี้

1. อิทธิพลของครูศิลปศึกษามีต่อการตัดสินใจของเด็ก เด็กมักจะเห็นด้วยกับครูในด้านต่าง ๆ เพียงแค่ครูแสดงออกเป็นแนวทาง ถึงแม้ความรู้สึกแท้จริงเด็กจะไม่เห็นด้วยก็ตาม ฉะนั้นครูควรไม่แสดงออกถึงบทบาทความคิดให้เด็กได้คล้อยตาม

2. บทบาทของครูศิลปศึกษา ควรกระตุ้นให้กำลังใจแก่เด็กในการทำงาน ให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง

3. ค่านิยมของครูทั่วไปรวมทั้งครูศิลปศึกษาบางส่วน มักชอบเด็กที่มีระเบียบวินัยเรียบร้อย เชื่อฟังครูโดยไม่ได้แย้ง ซึ่งตรงกันข้าม เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์มักมีพฤติกรรมซุกซน อยากรู้อยากเห็น ครูจึงควรมองพฤติกรรมของเด็กอย่างลึกซึ้ง

เทอเรนซ์ (Terence, 1976) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการสอนศิลปศึกษาไว้ว่า

1. บทบาทการสอนของครูที่เคยปฏิบัติมา ควรเปลี่ยนแปลงได้แล้ว ไม่ควรคอยกำกับกิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็กตลอดเวลา ควรเป็นเพียงที่ปรึกษา สังเกตดู ชี้แนะในบางครั้งเท่านั้น

2. ครูศิลปศึกษา ควรมีความเข้าใจถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เช่น พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก

3. ครูศิลปศึกษา ควรใช้สอดแทรกศึกษามาช่วยในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ

เทอเรนซ์ ยังสรุปอีกว่า บทบาทของครูในโรงเรียน และผู้บริหารโรงเรียน มีส่วนทำให้ศิลปศึกษามีคุณค่ามากหรือน้อยเพียงไร ครูที่มีพื้นฐานสาขาวิชาอื่น ๆ ในบางครั้งมักมองว่าศิลปะเป็นวิชาที่ไม่สำคัญ เป็นเพียงวิชาสนับสนุนการเรียนการสอนเท่านั้น

Wayland Parker (อ้างถึงใน Mark Sidelmick, 1995) กล่าวถึงความสำคัญของครูศิลปศึกษาซึ่งต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ คือ ให้ตระหนักเสมอว่า ศิลปะมีความสำคัญที่จะทำให้เด็กมีความงอกงามทางจิตใจ เด็กทุกคนมีพื้นฐานที่เป็นศิลปินเสมอวิชาศิลปะสามารถเข้าไปบูรณาการกับวิชาต่าง ๆ ได้ ครูศิลปะควรให้ความร่วมมือกับครูประจำชั้น และห้องศิลปะ ควรจัดให้มีไว้ต่างหากจากห้องเรียนปกติ

สมิทท์ (Ralph A. Smith, 1980) กล่าวว่า ครูศิลปศึกษาไม่เพียงแต่เห็นนักเรียนได้เตรียมตัวเรียนที่ดี ครูศิลปศึกษาควรแนะนำ หรือนำเสนอทางเลือกให้นักเรียนได้ฝึกหัดการคิดตัดสินใจสิ่งต่าง ๆ ในโลกศิลปะ และควรรหาโอกาสเพิ่มความรู้ ความสามารถ โดยการเข้าอบรมสัมมนาด้วย

นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร (2525) ได้กล่าวถึงบทบาทความสำคัญของครูในการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียน และย้ำว่าสิ่งแรกคือครูจะต้องมีความเข้าใจว่า ศิลปศึกษามีประโยชน์แก่ชีวิตเขาอย่างไร ครูต้องใช้ความคิดในการวางแผนการสอนที่จะให้เกิดผลที่สุด โดยทำเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. วางโครงการสอนระยะยาว
2. ทำแผนการสอนเฉพาะคราว
3. ดำเนินการสอนตามแผนที่วางไว้
4. ประเมินผลทันทีที่สอนเสร็จ แต่ละครั้ง

นอกจากคุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ความสำคัญของครูศิลปะแล้วสมรรถภาพของครูศิลปะก็มีความสำคัญดังที่มีผู้กล่าวถึง ดังนี้

ชาปแมน (Chapman, 1978) ได้กล่าวถึงสมรรถภาพของครูศิลปศึกษาไว้ ดังนี้

1. สามารถสื่อสารความรู้เกี่ยวกับศิลปะได้อย่างถูกต้อง และเข้าใจง่าย มีความสามารถถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ให้นักเรียนรู้ว่า สิ่งที่น่าเสนอนั้นเป็นแนวความคิดหรือข้อเท็จจริง
2. ครูศิลปะควรเอาใจใส่เด็กเป็นรายบุคคลอย่างเห็นคุณค่ามากกว่าจะเห็น เฉพาะความเป็นเลิศในการแสดง ด้านการสร้างสรรคงานศิลปะ ครูควรเอาใจใส่นักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ครูควรหาวิธีการที่เหมาะสมในการสร้างความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดผลทางบวกสำหรับเด็ก
3. สามารถสร้างเสริม พฤติกรรม ที่ทำให้เด็กรู้จักควบคุมตัวเอง และมีความรู้ทางศิลปะติดตัวไปใช้ในชีวิตประจำวัน
4. สามารถที่จะรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งจำเป็น และอะไรไม่จำเป็นสำหรับการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก

5. มีทักษะในการสอนที่ตอบสนองจุดประสงค์ต่าง ๆ ได้อย่างมี คุณภาพ เพราะ การเรียนรู้ของนักเรียนเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับวิธีการสอนที่ดี

6. เป็นผู้ที่มีความประพฤติที่แสดงถึงความเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐ เพราะครูเป็นผู้ที่มี มนุษยธรรมสูงกว่าคนในอาชีพอื่น ๆ

ปราโมทย์ บุญเต็ม (2536) ทำการวิจัยพบว่าสมรรถภาพที่พึงมีของครูศิลปศึกษาที่ นักวิชาการทางศิลปศึกษาประกอบด้วย

1. สมรรถภาพด้านความรู้ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ในเรื่องหลักสูตร จุดมุ่งหมาย เนื้อหาวิชาศิลปศึกษา ความรู้ด้านวิธีสอน การใช้สื่อการสอน การวัดผลและการประเมินผล ตลอดจนความรู้ทางด้านจิตวิทยาการสอนศิลปศึกษา

2. สมรรถภาพทางด้านทักษะและเทคนิคการสอน ซึ่งประกอบด้วย ความสามารถในการปฏิบัติการสอน การนำเทคนิควิธีการใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในการสอนศิลปศึกษา การจัด กิจกรรมการเรียนการสอน ความสามารถในการใช้สื่อการสอน และความสามารถในการปฏิบัติงาน ศิลปะของตัวเอง

3. สมรรถภาพในการปฏิบัติงานอันนอกเหนือจากการสอน ได้แก่ ความสามารถในการปฏิบัติงานบริการเกี่ยวกับศิลปะ การสนับสนุนกิจกรรม ทางด้านศิลปะ การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนและการปฏิบัติงานที่ ผู้บริหารมอบหมาย

จากคุณลักษณะบทบาทหน้าที่ และสมรรถภาพของครูศิลปศึกษาที่กล่าว ข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ครูศิลปศึกษาต้องมีคุณลักษณะที่พิเศษ เพราะศิลปะเป็นเรื่องของความงาม ที่ปรากฏออกมาทั้งภายนอกและภายใน ภายนอก คือ สิ่งต่าง ๆ ที่นักเรียนมองเห็น ภายในคือ จิตใจที่งดงาม ทั้งความขยันความอดทน ความเข้าใจเห็นใจนักเรียนฯ สิ่งพิเศษเหล่านี้จะเป็นบ้ำ หลอมให้นักเรียนมีจิตใจดีงามตรงตามเป้าหมายทางการศึกษา

2.3 นักเรียน

จากบทบาทหน้าที่ที่มีความสำคัญของครูประถมศึกษาและครูศิลปศึกษา ทำให้ทราบ ถึงความสำคัญของเด็กประถมศึกษา ซึ่งมีสวนเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน เด็กประถมศึกษาชั้นนี้ได้มี ผู้กล่าวพอสรุปได้ดังนี้ เด็กประถมศึกษาของไทย หลักสูตรกำหนดให้เรียน 6 ปี เด็กแต่ละคนมี ความแตกต่างกันทั้งทางกาย ทางสติปัญญา ความสามารถ ความต้องการ ครอบครัว เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมทางสังคมมีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการต่าง ๆ ของเด็ก (กรรณิการ์ พวงเกษม, 2534) และ (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2533) และในเรื่องนี้ สุชา จันทรเอม

(2524) ยังกล่าวไว้ว่า เด็กวัยประถมศึกษา จะมีความสนใจเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างเพิ่มขึ้น เช่น การเล่นกีฬาที่ต้องใช้กล้ามเนื้อ ชอบขีดเขียนฝาผนังที่ว่าง สนใจการวาดภาพระบายสี เป็นต้น

2.3.1 เด็กประถมศึกษากับศิลปศึกษา

จากที่นักวิชาการได้กล่าวถึง ลักษณะพฤติกรรมของเด็กประถมศึกษาข้างต้นแล้ว ในด้านการเรียนการสอนศิลปศึกษาของเด็กในวัยนี้ จึงต้องมีความเกี่ยวข้องในเรื่องของลักษณะพฤติกรรม และจิตวิทยา ซึ่งจะได้นำแนวคิดของวิชาการทางศิลปศึกษาที่ได้กล่าวถึงในเรื่องนี้ พอประมวลได้ ดังนี้

นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร (2525) กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างอายุที่เป็นตัวแปร ทำให้เด็กมีความแตกต่างกันถึงแม้จะอยู่ในระดับประถมศึกษาเหมือนกันแต่เด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จะมีความแตกต่างกันมากกว่าเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ฉะนั้น ครูต้องเลือกกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยของนักเรียน เช่น ในเรื่องของความยากง่าย การใช้เวลาสั้นหรือมาก การสนองความต้องการและความสนใจของนักเรียน เป็นต้น

วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ (2531) ได้อธิบายถึง ลักษณะเด็กแต่ละระดับชั้นว่ามีความแตกต่างในความต้องการแสดงออกและความสนใจไว้ดังนี้

ลักษณะเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่ง และสอง ชอบที่จะใช้มือปฏิบัติงานด้วยตนเอง การที่เด็กได้มีโอกาสแสดงออกอย่างอิสระตามความสนใจ ก็จะเป็นการช่วยให้เด็กได้มีความเพลิดเพลิน สนุกสนานในการสร้างสรรค์ เด็กชอบการเล่นที่เป็นการพักผ่อน สนุกสนาน และเป็นการแสดงความสามารถของตนชอบและสนใจในสิ่งที่เป็นประสบการณ์ใหม่ ๆ รวมทั้งต้องการแสดงออกเพื่อให้ทุกคนยอมรับในความเป็นสมาชิก ของกลุ่ม

ลักษณะเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่สาม และสี่ ความเจริญทางร่างกายมีความคล่องตัว และมีความแม่นยำขึ้น โดยเฉพาะความสามารถในการใช้สายตาและมือ ได้ประสานสัมพันธ์กันดีขึ้น ความเจริญในกล้ามเนื้อส่วนอื่นดีขึ้น สามารถสร้างสรรค์งานที่มีรายละเอียดได้มากขึ้น โดยเฉพาะการเขียนภาพคนมักจะทำงานในกลุ่มที่เป็นเพศเดียวกัน ระยะเวลาของความสนใจนานขึ้นกว่าเดิม มีความสนใจในสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

ลักษณะของเด็กในชั้นประถมศึกษาปีที่ห้า ความรับผิดชอบของเด็กในวัยนี้ สูงขึ้นมีความเข้าใจในสิ่งที่ถูกและผิดมากขึ้นชอบสร้างสรรค์งานตามความสนใจของตนเอง มีการแสดงออกสัมพันธ์กับอารมณ์และความเจริญทางร่างกาย มีความแม่นยำในการปฏิบัติงานดีขึ้น

มีความพอใจและความสุขในการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกับเพื่อน ๆ มีระยะเวลาของการทำงานมากขึ้น

ปิยะชาติ แสงอรุณ (2532) ได้กล่าวถึงเด็กกับการแสดงออกทางศิลปะ ไว้ว่า การแสดงออกทางศิลปะของเด็กจะมีการพัฒนาในตัวของมันเองและต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นช่วย เช่น ความเข้าใจของครู การจัดสภาวะแวดล้อมและวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนการยอมรับและให้ความสนใจต่องานของเด็ก การพัฒนาทางศิลปะจะเริ่มมีตั้งแต่แรกเริ่มไปจนถึงก่อนสู่วัยรุ่น ซึ่งต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาความคิด ความเชื่อมั่น และความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาการของเด็กอาจจะเร็วขึ้นสามารถพัฒนาจากขั้นหนึ่งไปอีกขั้นหนึ่ง เพราะได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสมและถูกต้องจากสภาพภายนอกของเด็ก โดยการถ่ายทอดสิ่งที่พบเห็นจากแบบหรือวัตถุในลักษณะการพยายามลอกเลียนแบบให้เหมือนจริง

แฮร์ริส (Harris, 1963) ได้กล่าวถึง ศิลปะของเด็กไว้ว่า การวาดภาพของเด็กเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ตามวุฒิภาวะของเด็กแต่ละคน ซึ่งเป็นเสมือนสื่อของการแสดงออก ในรูปของการรับรู้และกลไก โดยเริ่มจากการสร้างมโนทัศน์ขั้นต้นง่าย ๆ ก่อน เมื่อเด็กเริ่มวาดรูปคนครั้งแรกเขา ไม่ได้ระวางและสำนึกกับรูปที่เขาวาดว่าเป็นรูปคนหรือเปล่านั้น แต่เป็นการแสดงความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก ซึ่งความจริงอาจเป็นรูปสัตว์ก็ได้ เพราะเด็กไม่ได้วาดสิ่งต่าง ๆ ตามลักษณะที่เขามองเห็น หากแต่ว่าจะเขียนไปในแบบที่เขาเรียนรู้ในระยะเริ่มแรกภาพวาดของเด็กจะยังไม่มี ความหมาย แต่จะเป็นเพียงการจัดลำดับภาพวาดเท่านั้น เมื่อเด็กมีความเจริญทางวุฒิภาวะมากขึ้นเด็กจะเริ่มวาดภาพจากแบบง่าย ๆ ไปสู่แบบที่ซับซ้อนและมีลักษณะรูปธรรมมากขึ้น ส่วนในเด็กเล็กที่สามารถวาดภาพเป็นรูปธรรมได้นั้น มักขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของกล้ามเนื้อ และการเคลื่อนไหวมากกว่าประสบการณ์ทางสายตาของเด็ก แต่เมื่อเติบโตขึ้นความเจริญวัยและประสบการณ์ในการวาดภาพของเด็กจะเพิ่มขึ้น ภาพวาดจะเป็นเสมือนการแสดงออกทางสุนทรียภาพสำหรับเด็กโต ส่วนเด็กเล็ก ๆ จะมีการแสดงออกทางสุนทรียภาพในลักษณะนามธรรมซึ่งเป็นเพียงมโนทัศน์ขั้นต้น ภาพวาดจะแสดงถึงความรู้สึกภายในของเด็ก เมื่อเด็กโตขึ้น จึงจะสามารถใช้เทคนิค และวิจารณ์ญาณของตนสอดแทรกในภาพวาดของเขา ซึ่งสอดคล้องกับ ประภัสสร นิยมธรรม (2522) ที่กล่าวไว้ว่า การวาดภาพระบายสี หรือการขีดเขียนต่าง ๆ ของเด็กเป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ศึกษาความคิดความอ่านของเด็ก ซึ่งผลงานของเด็กจะสื่อให้เห็นความคิดริเริ่มที่หลังไหลออกมา ความคิดเชิงประดิษฐ์นี้จะสื่อให้เห็นว่า พลังผลักดันทางศิลปะเป็นลักษณะสากลไม่ว่าจะเป็นเด็กจาก เชื้อชาติใด ภาษาใด เด็กจะวาดของอย่างเดียวกันในลักษณะแบบเดียวกันเมื่ออยู่ในวัยเดียวกัน การเรียนรู้ของเด็กเกี่ยวกับธรรมชาติจากการลากเส้นตั้งแต่เริ่มการวาดครั้งแรก

แรกไปยังภาพวาด ครั้งหลัง ๆ เด็กทุกคนจะผ่านขั้นของการพัฒนาไปในทำนองเดียวกัน ขั้นเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล บางคนอาจช้า เร็ว หรือเป็นปกติ ซึ่งเป็นไปตามหลักพัฒนาการโดยทั่วไป

การขีดเขียนไม่ว่าจะเป็นรูปทรงกลม สี่เหลี่ยม กากบาท หรือรูปตั้งฉาก เด็กจะวาดด้วยความตั้งใจและภูมิใจอย่างมากในรูปทรงเหล่านั้น ซึ่งจะปรากฏให้เห็นการจัดวางรูปแบบในกระดาษที่เขาวาด รูปทรงเหล่านี้จะค่อย ๆ พัฒนาใกล้ความจริงขึ้นเรื่อย ๆ นับเป็นการกำหนดรูปทรงของการวาดภาพ โดยทั่วไปเด็กแต่ละคนจะพยายามแก้ปัญหาเกี่ยวกับความสมดุลย์ของภาพ การออกแบบ และการตกแต่งเพื่อป้องกันการซ้ำซาก อย่างไรก็ตามการวาดนั้น ๆ ก็ขึ้นอยู่กับความคิดทางสุนทรียภาพของเด็กแต่ละคน

จากแนวคิดของนักวิชาการ ในการพัฒนาการรับรู้ทางด้านศิลปะและด้านสังคมของเด็กในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 ถ้าครูผู้สอนได้รู้ถึงลักษณะและจิตวิทยาของเด็กในวัยนี้แล้ว ครูจะได้เข้าใจและนำไปปรับกับสภาพต่าง ๆ ในการเรียนการสอน และในเรื่องนี้ชาปแมน (Chapman, 1978) ได้กล่าวไว้อีกว่า

เมื่อถึงวัยก่อนวัยรุ่น เด็กเริ่มเป็นอิสระจากการควบคุมของผู้ใหญ่ พวกเขาเริ่มตัดสินใจเอง หรือตัดสินใจร่วมกันระหว่างเพื่อน ๆ ในวัยเดียวกัน ทางด้านกระบวนการทางศิลปะนั้นถ้าเด็กไม่ได้รับการฝึกมาโดยตรงเขาจะวาดโดยให้รายละเอียด และเสนอเรื่องราวอันเป็นประสบการณ์ของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ทางวัฒนธรรม หรือแบบอย่างที่เขาพบเห็นในชีวิตประจำวัน ทางด้านบทบาททางสถานะของเขา หรือแบบอย่างทางเพศเดียวกับเขา เด็กชายจะสนใจรถยนต์ เครื่องกล และวีรบุรุษ เช่น ซูเปอร์แมน ส่วนเด็กหญิงชอบวาดภาพวิว ดอกไม้ และความสวยงาม

เด็กบางคนจะวางแผนงานที่จะวาดสิ่งต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า วาดจากส่วนใหญ่มาหาส่วนย่อย ความต้องการที่จะใส่ช่องว่างให้เต็มทำให้เด็กแก้ปัญหาทางด้านองค์ประกอบเขาจะใช้ภาพมอซาร์ท (X-ray) และมีเส้นฐานมากมาย เด็กประถมศึกษาปีที่ 6 จะเริ่มวาดภาพที่ซ้อนทับกันได้ การทำให้ภาพมีขนาดเล็กกว่าเมื่ออยู่ไกล (perspective) ภาพถนนที่เป็นเส้นเบนเข้าหากันเมื่อไกลออกไป และการสร้างบรรยากาศของภาพเพื่อ ผลทางด้านลวงตา

การเลือกสีของเด็กเริ่มมีความซับซ้อน ยิ่งถ้าได้ศึกษาทฤษฎีการผสมสีเด็กจะมีความเข้าใจ โดยเฉพาะเด็กประถมศึกษาปีที่ 6 พวกเขาจะเริ่มแสดงการเกิดแสงเงาและสร้างอารมณ์ภาพจากการใช้สี เส้น และพื้นผิวได้ พวกเขารู้จักใช้เส้นเฉียงเพื่อแสดงการเคลื่อนไหว ความสัมพันธ์กันทางด้านขนาด สัดส่วนเริ่มมีความถูกต้อง แต่เด็กวัยนี้ยังคงนิยมการวาดให้เล็ก และ

ใหญ่เกินจริง และนิยมวาดภาพที่มีรายละเอียดซับซ้อนภายในเส้นขอบรอบนอก (outer contour)

จากการแสดงออกของเด็ก ที่ได้จากผลงานจากการปฏิบัติงานนั้นจะมีความแตกต่างกันหลายรูปแบบ มีความยากง่ายต่างกัน ในเรื่องนี้ วิรุณ ตั้งเจริญ (2525) ได้มีแนวคิดว่า เป็นผลจากการแสดงออกจากจิตสำนึก (Conscious) ของเด็กแต่ละคน ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพความแตกต่างของเด็ก ดังนี้

1. พื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน เช่น ความเชื่อ การดำเนินชีวิต และกิจกรรมประจำวันในสังคม
2. พื้นฐานสภาพแวดล้อม เช่น ธรรมชาติ ผู้คน อาคารบ้านเรือน และอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้มีสภาพเป็นรูปธรรม ก่อให้เกิดสิ่งดลใจแก่เด็ก
3. พื้นฐานความแตกต่างเฉพาะบุคคล เช่น บุคลิกภาพ สติปัญญา อารมณ์ ความนึกคิด ซึ่งมีผลในการแสดงออกที่แตกต่างกัน

สรุปจากบทความดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบเรื่องราวต่าง ๆ ของเด็กวัยประถมศึกษา เช่น ลักษณะความแตกต่างของเด็กในแต่ละช่วงอายุ ความสนใจของเด็กในวัยประถมศึกษา ลักษณะพฤติกรรมการแสดงออก ทางศิลปศึกษาที่ทำให้มองเห็นพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ หลายด้าน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถ้าครูผู้สอนศิลปศึกษามีความรู้ ความเข้าใจ ก็จะเป็นประโยชน์และเป็นสิ่งที่เสริมสร้างการสอนศิลปศึกษาให้มีพัฒนาการที่ดีขึ้น เกิดผลในทั้งตัวครูและตัวเด็ก ทำให้มีวิธีการสอน การจัดประเมินผลได้ถูกต้องและมีความเข้าใจในตัวเด็กมากขึ้น

2.4 วิธีสอนศิลปศึกษา

ในส่วนของวิธีสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาชั้นนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยตามลำดับดังนี้ หลักการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา วิธีสอนและเทคนิคการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการสอนศิลปศึกษาดังนี้

2.4.1 หลักการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา

การสอนศิลปศึกษา เป็นการสอนที่ต้องมีลักษณะพิเศษจากการสอนวิชาอื่น ๆ เพราะเป็นกระบวนการสอนที่จะต้องหาวิธีในการเสริมสร้างลักษณะนิสัยของนักเรียนให้เกิดผลที่ดีในหลาย ๆ ด้าน จึงต้องมีหลักและวิธีการดังที่นักวิชาการทางศิลปศึกษาได้กล่าวไว้ดังนี้

การสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาในสภาพความเป็นจริง ผู้สอนอาจต้องพบสภาพปัญหาและอุปสรรคในการเรียนการสอนหลายประการ แต่ครูผู้สอนควรจะพยายามจัดการเรียนการสอนให้มีขั้นตอน และแผนในการดำเนินการ นอกจากนั้นแนวความคิด จุดมุ่งหมายในการสอนของครูผู้สอน ถ้าตรงกันหรือมีแนวทางเดียวกัน ปัญหาและอุปสรรคก็คงจะไม่เกิดขึ้นในการเรียนการสอนศิลปศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2525)

การสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา มีลักษณะเช่นเดียวกับการสอนวิชาอื่น ๆ เพราะในหลักสูตรได้กำหนดให้ศิลปศึกษาเป็นวิชาสามัญวิชาหนึ่ง ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งมีวิธีสอนเป็น 4 ขั้นตอน คือ ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นดำเนินการสอน ขั้นสรุปบทเรียน และ ขั้นประเมินผล แต่ครูผู้สอนควรมีความรู้เพิ่มเติม เพราะวิชาศิลปศึกษามีเนื้อหาที่กว้างขวาง และมีลักษณะพิเศษในจุดประสงค์ของการสอน คือ ความรู้ในเนื้อหา ทักษะในการปฏิบัติ และควรมีความเข้าใจในปรัชญาของศิลปศึกษา และพัฒนาการทางศิลปะของเด็กในวัยประถมศึกษาอีกด้วย (เลิศ อานันท์, 2526)

นอกจากความรู้และความเข้าใจในปรัชญาศิลปศึกษา วิชัย วงษ์ใหญ่ (2529) ได้กล่าวอีกว่าหลักการสอนที่ดีนั้นจะต้องประกอบด้วย การปรับปรุง หลักสูตร กิจกรรม สภาพแวดล้อม ให้เหมาะสมกับเด็ก โดยใช้วิธีสอนที่มีความหลากหลายตามความรู้ ความสามารถ ซึ่งสอดคล้องกับหน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการศึกษา (2538) ที่กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เด็กได้อย่างถูกต้อง จะช่วยพัฒนาความรู้สึกต่าง ๆ ของเด็กได้เป็นอย่างดี

ประเทิน มหาจันทร์ (2531) กล่าวเสริมอีกว่า ครูผู้สอนจำเป็นต้องใช้วิธีการหลายอย่างที่จะช่วยให้เด็กเกิดอารมณ์ เกิดแรงบันดาลใจ เพื่อให้สามารถสร้างผลงานทางศิลปะที่มีคุณค่าขึ้น

การเรียนการสอนศิลปะในระดับประถมศึกษา เจฟเฟอร์ (Jeffers, 1990) ได้ศึกษาแนวทางซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวทางเช่นกัน คือ

1. แนวทางที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลางหรือการแสดงออกตามทฤษฎีของ โลเวนเฟลด์ (Victor Lowenfeld) ซึ่งมองเด็กหรือครูในแง่ของการเจริญเติบโต เด็กจะผ่านขั้นพัฒนาการต่าง ๆ อย่างเป็นอิสระจากอิทธิพลของครู หน้าที่ครูคือทำให้ชีวิตเด็กสมบูรณ์ มีความหมาย โดยครูต้องสร้างสถานการณ์กระตุ้น ความคิด สร้างสรรค์ การแสดงออกของเด็ก

2. แนวทางที่ยึดศาสตร์หรือเนื้อหาเป็นหลัก ตามแนวความคิดของศูนย์เก็ตตี้ Getty Center) ซึ่งมองเด็กว่าเปรียบเสมือนผลงานที่หล่อหลอมหรือปั้นขึ้น ครูเป็นผู้ปั้นซึ่งมีการจัดกำหนดหลักสูตรไว้ล่วงหน้าอย่างมีระบบชัดเจน

ชาปแมน (Chapman, 1979) กล่าวว่า การสอนศิลปะในระดับประถมศึกษาชั้นนั้น เกี่ยวข้องกับการจัดสถานการณ์ต่าง ๆ ครูผู้สอนจึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทางศิลปะ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. การแสวงหาแนวคิด (Interception for an Idea) หมายถึง กระตุ้นเร้า ให้คำแนะนำ หรือสร้างแรงบันดาลใจ ให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะแสวงหาแนวคิดในการแสดงออก ทางศิลปะ ตามวิถีทางของตนเอง

2. การวางแผนและความประณีต (Elaboration and Refinement) เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้คิดทบทวน เกี่ยวกับการคิด หรือการสร้างสรรคงานของตน เพื่อช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ในการปรับปรุงหรือขยายแนวคิดให้กว้างขวางขึ้น

3. การปฏิบัติงานในด้านสื่อ (Execution in a Medium) คือ การสนับสนุนให้เด็ก สามารถเลือกใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการแสดงออก ในการสร้างงานศิลปะได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความคิดและสามารถถ่ายทอดออกมาได้ตามความต้องการ

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2529) ได้กล่าวว่าการเรียนการสอนศิลปะในชั้นประถมศึกษาชั้นนั้น รูปแบบไม่ต้องการให้มีการสลับซับซ้อน ไม่ต้องการใช้ความชำนาญเป็นพิเศษ เช่นเดียวกับ ศิลปะของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา , อาชีวศึกษา หรือระดับผู้ใหญ่ ซึ่งงานที่สำเร็จต้องมีความ สมบูรณ์สวยงาม มีความวิจิตรตระการตา ซึ่งมีความแปลกซับซ้อน แต่ผลงานเด็กในระดับ ประถมศึกษาชั้นนั้น เรียนเพื่อให้มีความคิดสร้างสรรค์ ให้มีการแสดงออกเป็นหลักสำคัญ

อำนาจ เย็นสบาย (2532) ได้กล่าวถึงการสอนศิลปะศึกษาในสภาพปัจจุบันไว้ว่า การเรียนการสอนศิลปะศึกษาในโรงเรียนปัจจุบันมุ่งพัฒนาคุณลักษณะทั้ง 3 ด้าน คือ

1. คุณลักษณะทางทัศนคติ 2. คุณลักษณะทางการรู้คิด 3. คุณลักษณะทางการแสดงออก
คุณลักษณะทางทัศนคติ ศิลปะศึกษามุ่งพัฒนาให้เด็กมีความรักศิลปะ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมและความดีงาม เห็นคุณค่าของอดีตปัจจุบันและอนาคต

คุณลักษณะทางการรู้คิด มุ่งพัฒนาให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจในศิลปะ ประวัติศาสตร์ ศิลป์ทั้งของตนเองและสังคม ดุลยภาพทั้งของไทยและสากล ศิลปะที่สัมพันธ์กับมนุษย์ สังคม และระบบเศรษฐกิจ

คุณลักษณะทางการแสดงออก มุ่งพัฒนาให้ทำงานศิลปะ พัฒนาการทำงาน งานอดิเรก ให้ศิลปะช่วยเหลือวิชาอื่น เพื่อชีวิตประจำวัน พื้นฐานการศึกษาต่อหรือวิชาชีพในอนาคต

กรมวิชาการ (2521) ได้ระบุถึงหลักเกณฑ์การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา ครูควรคำนึงถึงหลักเกณฑ์ในการจัดการเรียนการสอน ดังต่อไปนี้

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนเนื้อหาในแต่ละบทเรียนควรยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ สภาพท้องถิ่น ความสนใจของผู้เรียน และควรจัดให้สัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวิชา มากที่สุด

2. ผู้สอนควรใช้วิธีสอนที่จะให้ผู้เรียนรู้ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นฝึกให้คิดเป็นแก้ปัญหาเป็น และรู้จักนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยพิจารณาวิธีสอนที่เห็นว่าเหมาะสมกับจุดประสงค์ และลักษณะเนื้อหาวิชา เช่น การสอนแบบแก้ปัญหา ค้นคว้า อภิปราย ทำงานกลุ่ม ฯลฯ

3. ผู้สอนควรคำนึงถึงการให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนทั้งทางวิชาการและทางปฏิบัติ ซึ่งจะส่งผลส่งเสริมลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล และให้ผู้เรียนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

4. เวลาที่กำหนดไว้คาบละ 20 นาที ในการจัดการเรียนการสอนให้โรงเรียนหรือท้องถิ่น กำหนดช่วงตารางเวลาเรียนเอง โดยกำหนดครั้งละกี่คาบ เป็นช่วงสั้น หรือช่วงยาว ตามความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ลักษณะเนื้อหา และกิจกรรม

5. ครูควรคำนึงถึงเกี่ยวกับพัฒนา เกี่ยวกับความสนใจเป็นพิเศษของนักเรียน เด็กบางคนจะมีความสามารถมากกว่าคนอื่นในการทำงานศิลปะ และส่วนที่ครูต้องระวังคือ ครูไม่ควรที่จะละเลยที่จะส่งเสริมให้เด็กทดลองกับสื่อวัสดุใหม่ ๆ และเด็กจะไม่สนใจ ที่จะร่วมกิจกรรมกลุ่ม เพราะเด็กจะขาดความสนใจในกิจกรรมที่ปฏิบัติ

6. การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาที่จะส่งผลถึงทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ ความสำเร็จของการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา มีข้ออยู่ที่ความสมบูรณ์ของผลงานแต่จะอยู่ที่การส่งเสริมความคิดริเริ่ม การขยายประสบการณ์และความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์

จากหลักเกณฑ์ที่กรมวิชาการได้วางแนวทางหลักไว้สำหรับการเรียนการสอน

ศิลปศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2525) ได้กล่าวถึงแนวการสอนของครูศิลปศึกษาไว้ ดังนี้

1. การสอนแต่ละครั้งควรสอนเนื้อหาแต่ละเรื่องสลับกันไป ไม่ควรสอนเรื่องเดียวจนจบจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายไม่สนใจเท่าที่ควร

2. ครูควรให้เด็กได้มีประสบการณ์ในการวางแผนดำเนินงาน และหาอุปกรณ์การเรียนการสอนร่วมกับครู และหากจำเป็นครูอาจนำตัวอย่างงานที่สำเร็จรูปแล้วมาให้ดู พร้อมทั้งเสนอแนะวิธีการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ ตลอดจนเสนอแนะวิธีการเลือกใช้วัสดุให้เหมาะสมกับกิจกรรม

3. บางเรื่องครูอาจจำเป็นต้องสาธิตวิธีการเพื่อให้นักเรียนเข้าถึงกระบวนการปฏิบัติเสียก่อนแล้วจึงให้ลงมือทำงาน
4. ผู้สอนต้องอยู่กับเด็กตลอดเวลา เพื่อสังเกตการปฏิบัติงาน ช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหา และพยายามให้เด็กได้ทำงานตามความคิดอิสระของตนให้มากที่สุด เพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์
5. อธิบายผลงานของตน และเปรียบเทียบความก้าวหน้าในการทำงานทุกครั้ง
6. เก็บทำความสะอาดเครื่องมือ เครื่องใช้ และสถานที่ทุกครั้ง หลังจากทำงานเสร็จแล้ว เพื่อฝึกให้เด็กมีนิสัยรักความสะอาดและความเป็นระเบียบ
7. จัดแสดงผลงานของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้มีความภูมิใจในผลงานของตนเอง และมีโอกาสพัฒนาการทำงานของตนด้วย
8. เน้นการมอบหมายให้ทำเป็นกลุ่มมากกว่าเป็นรายบุคคล เพื่อให้เด็กได้รู้จักทำงานร่วมกันและมีโอกาสได้ช่วยเหลือกัน

นอกจากแนวการสอนศิลปศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการได้วางขั้นตอนแล้วนั้น สิ่งสำคัญในการที่จะให้การเรียนการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมได้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น ก็คือ ครูผู้สอนในเรื่องนี้ นักวิชาการศิลปศึกษาทั้งสองท่านได้กล่าวไว้ดังนี้ ราฟ สมิทท์ (Ralph A. Smith, 1980) กล่าวว่า การสอนศิลปศึกษา ครูควรให้ความสำคัญในเรื่องของการเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ทางศิลปะ พอ ๆ กับกิจกรรม ครูควรแนะนำทางเลือกในการทำกิจกรรมของเด็ก ไอสนเนอร์ (Eisner, 1972) กล่าวเสริมว่า กิจกรรมที่จะสอนเด็กนั้นครูควรเตรียมไว้ 2 - 3 กิจกรรม เพื่อจะได้เลือกกิจกรรมที่เหมาะสมที่สุด

จากบทความที่กล่าวถึง หลักการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา ทำให้ทราบถึงวิธีการจัดการเรียนการสอน แนวทางการสอนและเกณฑ์การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา ว่ามีความสำคัญและควรวางแนวการสอนอย่างไร

2.4.2 วิธีสอนและเทคนิคการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา

การสอนที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ครูจะต้องมีวิธีการสอนตามจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชา ในส่วนนี้จะกล่าวถึงวิธีการสอนในหลายรูปแบบ ดังนี้

2.4.2.1 แนวทางการสอนศิลปศึกษาที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher Centered) เป็นการสอนแบบดั้งเดิมที่ครูเคยใช้กันมา ครูเป็นผู้นำและนักเรียนเป็นผู้ตาม กิจกรรม

ต่าง ๆ จะถูกจัดขึ้นโดยครูเป็นผู้เริ่ม และออกคำสั่งให้นักเรียนทุกคนปฏิบัติตาม วิธีการสอนที่จัดอยู่ในแนวทางการสอนนี้ ได้แก่

1 วิธีสอนแบบบอกให้โดยตรง (Direct Method) เป็นวิธีสอนที่ครูบอกให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎ หรือตามคำแนะนำโดยตรง เช่น วิธีลอกเลียนแบบจากหนังสือ หรือแบบจากรูปที่ครูเขียนไว้ การสอนแบบนี้จะเน้นคุณค่าทางด้านทักษะ (Skill) แสดงความแม่นยำในการใช้มือให้สัมพันธ์กับประสาทตา (Eye - Hand Co ordination) (ชวลิต ดาบแก้ว และ สุดาวดี เหมทานนท์, 2525) การสอนประเภทนี้เป็นความเชื่อที่ว่า การสอนศิลปะเป็นเรื่องของความชำนาญ และผลสำเร็จของงาน กระบวนการจะเน้นที่การฝึกฝน ฝีมือเด็ก (พีระพงษ์ กุลพิศาล, 2531) ซึ่ง วิรุณ ตั้งเจริญ (2526) ได้กล่าวว่า การสอนแบบนี้เป็นการสอนตามทฤษฎีเหมือนจริง (Native Realism) ซึ่งง่ายต่อการสอน และง่ายต่อการตรวจสอบคุณภาพ หรือการให้คะแนนเหมาะสำหรับนักศึกษา สถาบันศิลปะ (Academy of art) ประเทิน มหาพันธ์ (2531) ยังได้แบ่งการสอนประเภทนี้ออกไปอีกหลายกิจกรรมเช่น การสอนโดยใช้แม่แบบ โดยให้นักเรียนนำแบบไปลอก โดยใช้ดินสอลากเส้นตาม และการสอนโดยใช้แบบฝึก เช่น หนังสือฝึกระบายสี หรือครูวาดภาพเป็นเส้นรอบรูปแล้วนำไปเพิ่มจำนวนนำไปให้นักเรียนระบายสีต่อเติม การสอนวิธีทั้งหมดนี้ไม่ส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ และมีอิสระ

2 วิธีสอนแบบแสดงให้ดูเป็นขั้นตอน (Directed Teaching) เป็นการสอนที่ครูสาธิตการทำงานให้นักเรียนดูทีละน้อย แล้วให้นักเรียนทำตามหรือครูอาจจะสอนรวบรัดทุกขั้นตอน แล้วให้นักเรียนทำตามจนเสร็จ วิธีสอนแบบนี้เหมาะสำหรับใช้สอนหลักการทำงานเพื่อให้นักเรียนจับหลักได้ว่าการทำงานชนิดนี้จะต้องมีขั้นตอนอย่างไร นักเรียนอาจจะคิดผสมผสานวิธีการต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นผลงานศิลปะ ที่แปลกใหม่ได้ ครูควรใช้เท่าที่จำเป็นเพื่อให้หลักการทำงาน เพราะถ้าครูใช้ตลอดไปกิจกรรมที่ครูให้ทำก็จะเป็นเพียงงานประดิษฐ์หรืองานช่างเท่านั้น (นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร, 2525)

จากการสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง จึงพอสรุปได้ว่า การสอนวิธีนี้เป็นการสอนที่เน้นในด้านความชำนาญหรือทักษะ ไม่ส่งเสริมให้เด็กแสดงออกเท่าที่ควร การสอนวิธีนี้ ครูผู้สอนมักใช้วิธีสอนแบบบรรยาย แบบสาธิต และให้เลียนแบบครูหรือตัวอย่างให้เหมือน

2.4.2.2 แนวทางการสอนศิลปะที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Child-Centered) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่คำนึงถึงเด็กเป็นสำคัญ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ จะเริ่มที่ตัวเด็ก ครูต้องพิจารณาว่า เด็กมีความสนใจอะไร ธรรมชาติในการแสดงออกของเด็กเป็นอย่างไร แล้วจึงกำหนดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก เป็นการสอนให้เป็นไปตามแนวหลักสูตรใหม่ เน้นให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น และดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคม การสอนแบบนี้นักเรียนมีส่วนร่วมการกระทำกิจกรรมกับครูผู้สอน ศึกษาด้วยตนเอง การค้นคว้า การทำรายงานเป็นกลุ่ม ให้ข้อมูล แนะนำและช่วยเหลือ แนวทางการสอนแบบนี้มีผลดีที่ได้ส่งเสริมความคิดและพัฒนาการของเด็ก ตามวัย และความสนใจ มีบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี สร้างความรู้สึกรับผิดชอบให้แก่ผู้เรียน แต่อาจมีผลเสียบ้างถ้าครูปล่อยปละละเลยมากเกินไป (เลิศ อานันท์นะ, 2526) และ (ชวลิต ดาบแก้ว, สูดาวดี เหมทานนท์, 2528) วิธีการสอนในแนวทางนี้ยังแบ่งออกได้ ดังนี้

1. การสอนแบบแสดงออกอย่างเสรี (Free Expression Method) เป็นวิธีการสอนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้นำหลักการและวิธีการทำงานที่ได้เรียนรู้ แล้วมาคิดสร้างสรรค์ผลงานเป็นของตนเอง แต่ครูจะต้องให้แนวทางที่ชัดเจนแก่นักเรียนในการทำงาน (ชวลิต ดาบแก้ว และสูดาวดี เหมทานนท์ , 2525)

นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร (2525) ยังได้แบ่งวิธีสอนแบบนี้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ให้นักเรียนเลือกสื่อ และคิดเรื่องราวด้วยตนเอง โดยอิสระ
2. ครูกำหนดสื่อ นักเรียนคิดเรื่องราวด้วยตนเอง
3. ครูกำหนดสื่อ และกำหนดหัวเรื่อง แต่ไม่จำกัดเรื่องราว

จิรณ ตั้งเจริญ (2526) ได้พูดถึงการสอนแนวนี้ว่า เป็นการสอนตามทฤษฎีปัญญาที่เชื่อว่าความคิดรวบยอดของเด็ก ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์ ภาพที่เด็กมองเห็นนั้น จะสร้างความคิดรวบยอดไว้กับเด็ก การสอนแนวนี้จึงเปิดโอกาสให้เด็กเสนอสติปัญญาของเด็กแต่ละคน ที่ได้สะสมประสบการณ์และรับรู้ไว้

ประเทิน มหาจันทร์ (2531) ได้กล่าวถึงคุณค่าในการสอนแบบนี้ซึ่งเรียกว่า การสอนโดยให้มีการแสดงอย่างสร้างสรรค์ มีดังนี้

1. เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระตามวิธีการของตนเอง
2. ให้สิทธิในการสร้างงานด้วยตนเอง

3. เปิดโอกาสให้เด็กเลือกแนวความคิด หรือเนื้อเรื่องของตนเองในการแสดงออก

2. การสอนแบบมีความมุ่งหมาย (Meaningful Art Education) ชาวลิทดาบแก้ว และสตาวตี เหมทานนท์ (2525) ได้กล่าวว่า วิธีนี้เป็นวิธีใหม่ที่สุด และเป็นวิธีสอนที่ทำให้การสอนศิลปะได้ผลเป็นที่พึงพอใจ การสอนแบบนี้เป็นวิธีสอนที่ทำให้บุคคลมีเสรีภาพเพียงพอในด้านอารมณ์ และความคิด การสอนศิลปะแบบมีความหมายนี้มีความมุ่งหมายที่จะให้ศิลปะมีความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะและสังคม ในด้านการสอนต้องการที่จะพัฒนาการเด็ก ให้มีความรู้สึกในสิ่งที่ตั้งถามเป็นรายบุคคล เด็กได้รับการ ส่งเสริมให้รู้จักความหมายในสิ่งที่เขาเขียนภาพมากกว่ากฎเกณฑ์ การสอนศิลปะแบบนี้จึงขึ้นอยู่กับหลัก 2 ประการ คือ

1. การกระทำนั้นต้องมีความมุ่งหมายเป็นสิ่งสำคัญ
2. ต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล

พีระพงษ์ กุลพิศาล (2531) กล่าวว่า เป็นการสอนตามแนวความเชื่อที่ว่า การสอนศิลปะเป็นเรื่องของการเจริญเติบโต และพัฒนาการทางการเรียนรู้ ให้ความสำคัญต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการตามวัยของเด็กด้านต่าง ๆ มาก

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526) กล่าวว่า การสอนกิจกรรมแบบนี้ตรงกับทฤษฎีความรู้สึกและการเห็น ซึ่งเป็นแนวคิดที่ประมวลมาจากความคิดของ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld) ซึ่งเชื่อว่าเมื่อเด็กพบเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเหตุการณ์หนึ่ง ๆ เด็กไม่ได้รับรู้เพียงรูปทรงของวัตถุเท่านั้น แต่จะเกิดความรู้สึกต่อสิ่งนั้นขึ้นด้วย การเรียนรู้ทางศิลปะย่อมช่วยพัฒนาคุณภาพทางด้านความรู้สึก ที่มีต่อสภาพแวดล้อม และต่อการสร้างสรรค์ กิจกรรมการสอน การเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกอย่างเสรีภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ ชาวลิทดาบแก้ว และสตาวตี เหมทานนท์ (2525) ที่ได้สรุปการสอนแบบนี้ว่า เป็นการสอนที่ตรงกับจุดประสงค์ของหลักสูตรชั้นประถมศึกษา พ.ศ. 2521

3. การสอนแบบเน้นแกนกลาง (Core Teaching) เป็นการสอนที่ครูและนักเรียนร่วมกันกำหนดปัญหาที่ต้องการค้นหาคำตอบเป็นแกนกลาง แล้วใช้ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เป็นเครื่องช่วยให้คำตอบแก่ปัญหานั้น การสอนแบบนี้เป็นการสอนชนิดเลียนแบบชีวิตจริง ต้องมีการแบ่งงานกันทำตามความสามารถและความสนใจของนักเรียนแต่ละคน(นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร , 2525) การกำหนดเรื่องหรือปัญหาขึ้นเป็นส่วนรวม เพื่อให้เด็กเกิดความสนใจร่วมกัน ซึ่งเรื่องหรือปัญหาเหล่านี้ควรมีขอบข่าย กว้าง ๆ ในกรณีที่ต้องทำงานเป็นกลุ่มก็จะต้องมีการแบ่ง

งานกันทำ แบ่งกันรับผิดชอบ จึงถือว่าเป็นการสอนที่มุ่งฝึกให้นักเรียนรู้จักพิจารณาปัญหารอบตัว แสวงหาคำตอบอย่างมีเหตุผล (ประเทิน มหาพันธ์ , 2531)

จากการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง จึงพอสรุปได้ว่า การสอนตามวิธีนี้ เป็นการสอนตามหลักสูตรใหม่ คำนี้ถึงเด็กเป็นสำคัญ ให้เด็กรู้จักคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น การสอนวิธีนี้มีหลายวิธีที่ครูสามารถนำไปใช้ได้ เช่น การสอนแบบใช้ชุดการสอนต่าง ๆ การสอนแบบแบ่งกลุ่ม ทำกิจกรรม การสอนแบบอภิปราย การสอนแบบแก้ปัญหา การศึกษานอกสถานที่ การค้นคว้าด้วยตนเอง และการสอนแบบหน่วยบูรณาการ เป็นต้น

นอกจากวิธีสอนศิลปศึกษาดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีวิธีสอนอีกวิธีหนึ่งที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้ดี วิธีสอนวิธีนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวคิด แนวทางในการแก้ปัญหาให้มากที่สุด เพื่อนำมาสรุปในการทำงาน เรียกวิธีสอนแบบนี้ว่า การสอนด้วยกลวิธีระดมสมอง (Brainstorming Technique) เป็นการสอนที่ให้นักเรียนมารวมกลุ่มกัน แล้วแต่ละคนช่วยกันคิดและอภิปรายเสนอแนะวิธีแก้ปัญหาในเรื่องที่ต้องการให้มากที่สุด โดยไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ตัดสินความคิดเหล่านี้เลย ตลอดเวลาที่มีการระดมสมองสมาชิกควรอยู่ในระหว่าง 6 - 12 คนขึ้นไป วิธีการสอนนี้ไม่ใช่เป็นการตัดสินชี้ขาด แต่ให้สมาชิกเปิดโอกาสคิดให้มากที่สุด มีอิสระแล้วนำความคิดเห็นมาประเมินความสามารถที่จะนำไปปฏิบัติงาน (วิจารณ์ คุ่มคำ , 2523)

จากแนวคิดรูปแบบและวิธีการสอนศิลปศึกษาดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า แนวทางการสอนศิลปศึกษามีหลายแนวทาง เช่น แนวทางที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง แนวทางที่ยึดเนื้อหาเป็นหลักในการสอน แนวทางที่ยึดครูเป็นศูนย์กลางการสอน แนวทางการสอนแบบบูรณาการและการสอนด้วยวิธีระดมสมอง ส่วนวิธีการสอนแบบไหนจะเหมาะสมนั้นขึ้นอยู่กับความพร้อม สภาพปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นเวลาใด เวลาหนึ่งในขณะทำการสอน แต่ควรหาวิธีสอนที่เห็นว่าเหมาะสมกับจุดประสงค์และลักษณะเนื้อหาวิชา และสิ่งที่สำคัญคือ ครูผู้สอนต้องรู้ถึงปรัชญาการสอนศิลปศึกษาในปัจจุบันจะได้เป็นแนวทางในการสอนได้ถูกต้อง

2.4.3 ปรัชญาและทฤษฎีทางการสอนศิลปศึกษา

ในการเรียนการสอนศิลปศึกษานั้น องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องต่างล้วนมีความสำคัญด้วยกันทั้งสิ้น จึงจำเป็นที่ผู้สอนควรมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี ในการสอนศิลปศึกษา มีทฤษฎีทางการสอนหลายทฤษฎี ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสอนของครูเป็นอันมาก ผู้สอนจะยึดเป็นแนว

ทางการสอน หรือนำมาประกอบเป็นแนวทางการสอน ซึ่งลำดับต่อไปจะได้กล่าวถึงทฤษฎีทางศิลปศึกษาที่สำคัญ ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

2.4.3.1 ทฤษฎีพัฒนาการของ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld)

แนวคิดของ โลเวนเฟลด์ มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนการสอนศิลปศึกษาในปัจจุบันมากทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่น ๆ อีกหลายประเทศ โลเวนเฟลด์ เปรียบเสมือนบิดาของศิลปศึกษายุคใหม่ โลเวนเฟลด์ มีปรัชญาเป็นหลักสำคัญในการเรียนการสอนศิลปศึกษาดังนี้

1. โลเวนเฟลด์ ให้ข้อสังเกตว่า วันหนึ่ง ๆ เด็กนักเรียนต้องพบกับความกดดันเคร่งเครียดกับการเรียนหลาย ๆ วิชา ดังนั้นในช่วงเวลาศิลปะ ครูศิลปะควรนำกิจกรรมมาใช้ให้เด็กระบายออกทางอารมณ์ ในกิจกรรมที่สนุกสนาน และมีอิสระ

2. โลเวนเฟลด์ เห็นว่า หน้าที่ของครูผู้สอนควรเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระ และไม่ควรถือมาตรฐานทางความงามของผู้ใหญ่ไปวัดหรือประเมินผลงานของเด็ก

ทฤษฎีที่สำคัญของ โลเวนเฟลด์ คือ ทฤษฎีพัฒนาการของเด็กทางศิลปะ ทฤษฎีนี้เป็นผลจากการทดลองค้นคว้า และวิจัยโดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กในรัฐเพนซิลเวเนีย และได้ข้อสรุปว่า เด็กทุกคนจะต้องผ่านขั้นตอนทางศิลปะที่เป็นธรรมชาติ และสามารถแบ่งพัฒนาการของเด็ก เป็นขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นขีดเขียน (The scribbling Stage) เด็กที่อยู่ในระยะนี้มีอายุระหว่าง 2 - 4 ปี เป็นการขีดเขียนอย่างไม่มีจุดหมายเนื่องจาก กล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ ยังไม่แข็งแรงพอ ครั้นเด็กเติบโตขึ้นจนอายุประมาณ 2 ปี เด็กจะเริ่มลากเส้นลงไปบนกระดาษได้ แต่การลากรอยเส้นหรือขีดเขียนอะไรในระยะนี้ยังขาดการบังคับ เส้นที่ได้จะยังไม่เป็นระเบียบ พัฒนาการทางการขีดเขียนของเด็ก แบ่งได้เป็น 4 ระยะดังนี้

1.1 ขีดเขียนที่ไม่เป็นระเบียบ (Disordered Scribbling) เด็กจะขีดเขียนอย่างไม่มีจุดหมาย จะลากเส้นไปบนกระดาษตามใจชอบ เพราะไม่สามารถบังคับเส้นให้เป็นไปตามความต้องการได้

1.2 ขั้นขีดเขียนที่ควบคุมได้ (Controlled Scribbling) หลังจากที่เด็กได้มีการขีดเขียนอย่างไม่เป็นระเบียบมาเป็นเวลาหนึ่ง ต่อไปเด็กก็จะเริ่มมีความสามารถบังคับการลากเส้นของตนได้บ้าง เด็กจะเริ่มสนุกสนานกับการควบคุมกล้ามเนื้อให้ขีดเขียนเป็นเส้นต่าง ๆ ทั้งในแนวตั้ง แนวนอน วงกลม หรือขยุกขยิก ส่วนรูปจุดหรือวงกลมเล็ก ๆ พบน้อยและเส้นรูปสี่เหลี่ยมยังไม่ค่อยได้

1.3 ให้ความหมายรูปที่ขีดเขียนได้ (Naming of Scribbling) เด็กที่อยู่ในระยะนี้จะมีอายุประมาณ 3 ขวบครึ่งหรือ 4 ขวบ เมื่อเด็กเริ่มเขียนวงกลมได้ เด็กก็จะดัดแปลงเส้นที่ขีดเขียนให้เป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้ตามที่ต้องการ เช่น ต้นไม้ พระอาทิตย์ คน หมา แมว เป็นต้น การพัฒนาขั้นนี้เป็นขั้นสำคัญที่เปลี่ยนแปลงจากการใช้เพียงกล้ามเนื้อในการลากเส้น มาเป็นการแสดงออกเป็นรูปภาพได้

2. ขั้นเริ่มสัญลักษณ์ (The Preschematic Stage) พัฒนาการของขั้นนี้เกิดขึ้นเมื่อเด็กอายุ 4 - 7 ปี การขีดเขียนจะมีความหมายยิ่งขึ้น เช่น ถ้าเด็กวาดรูปคนเด็กจะวาดรูปวงกลมเป็นศีรษะ มีขาเป็นเส้นตรง 2 ขา กับมีแขนอีก 2 แขน แต่ในระยะหลังของขั้นนี้เด็กจะเพิ่มลำตัวเข้าไปในรูปและเพิ่มรายละเอียด เช่น ศีรษะ ตา หู จมูก ปาก ตาเด็กจะเขียนเป็นจุด จมูกจะเขียนเป็นรูปสามเหลี่ยม ปากจะเขียนเพียงขีดเดียว ซึ่งสอดคล้องกับ ศิริลักษณ์ ศรีกรมล (2531) ที่กล่าวว่า ภาพที่ออกมาของเด็กในระยะนี้ เริ่มมีแบบของตัวเอง เป็นแบบเด็ก ๆ ที่เด็กเข้าใจได้ พยายามแสดงความหมายออกมา เป็นการเริ่มคิดสร้างรูปแบบที่สัมพันธ์กับโลกรอบตัว นับเป็นการเริ่มต้นของการสื่อสารด้วยภาพ (Graphic Communication)

3. ขั้นใช้สัญลักษณ์ (The Schematic Stage) เด็กที่อยู่ในขั้นนี้จะมีอายุราว 7 - 9 ปี ในการวาดรูปคน แต่ก่อนเคยวาดตาเป็นจุดเล็กเริ่มวาดให้เป็นวงกลม ปากก็จะเพิ่มเป็นเส้นคู่ เด็กจะเริ่มสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขาเองกับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น

การเขียนรูปของเด็กในระยะนี้ มีลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากพัฒนาการในขั้นอื่น ๆ เป็น 3 ลักษณะ คือ

3.1 การใช้เส้นฐาน ในขั้นเริ่มต้นการวาดอย่างมีแบบแผนนั้น เด็กจะวาดรูปขึ้นลอย ๆ ทั้งนี้เพราะยังไม่เข้าใจว่า ควรจะเริ่มวาดที่จุดใด ที่ใดว่างก็จะวาดลงไปในส่วนนั้น ต่อมาเด็กก็จะ

รู้จักใช้เส้นฐานในการวาดรูป โดยใช้ในการเริ่มต้นรองรับรูปต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเส้นนอน เส้นโค้ง เส้นเฉียง ตลอดจนขอบกระดาดรูปมักตั้งฉากกับเส้นฐานซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงว่าเด็กเริ่มเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวเด็กกับสิ่งแวดล้อมดีขึ้น

3.2 การพับกลาง การเขียนภาพแบบนี้เด็กใช้เส้นฐานสองเส้นที่ขนานกับรูปต่าง ๆ จะอยู่บนเส้นฐานของแต่ละด้าน ภาพเหล่านี้จึงเป็นถนนหนทาง ที่มีบ้านเรือนอยู่สองฟากทาง ต้นไม้อยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำ

3.3 ภาพโปร่งใส หรือภาพเอกซ์เรย์ คือภาพที่แสดงรายละเอียดต่าง ๆ ให้ปรากฏทั้งที่ตามความเป็นจริงไม่น่าจะมองเห็นสิ่งเหล่านั้นได้ เช่นภาพที่แสดงให้เห็นสิ่งของเครื่องใช้ทุกชิ้นในบ้าน แสดงให้เห็นว่าเด็กตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยอารมณ์ของตนเองเป็นสำคัญ

4. ขั้นเริ่มเหมือนจริง (The Drawing Realism) เด็กที่อยู่ในขั้นนี้จะมีอายุราว 9 - 11 ปี เด็กเริ่มวาดรูปโดยใช้ประสบการณ์ของตนเอง เด็กมีประสบการณ์ในสิ่งใดก็วาดรูปสิ่งนั้นขึ้นและจะพยายามปรับปรุงวิธีให้ดีขึ้น เช่นเคยใช้รูปทรงเรขาคณิตเป็นสัญลักษณ์ ก็เริ่มใช้รูปอิสระต่าง ๆ แต่ยังคงไปตามความรู้สึกนึกคิดของตนมากกว่าที่ตนเห็น ผลงานจึงไม่สมบูรณ์นัก เช่นมีความแข็งกระด้าง ขาดความอ่อนไหว ในขั้นนี้เด็กเริ่มมีการออกแบบ การใช้สีจะเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดตนเอง อย่างไรก็ตามความสนใจในการเล่นหรือทำงาน มักจะมีลักษณะจำกัดอยู่แต่ในเพศเดียวกัน

การพัฒนาในวัยนี้ เด็กพยายามที่จะแสดงออกให้คล้ายจริงและเป็นธรรมชาติมากขึ้น ก่อนหน้านี้นี้เด็กจะเน้นที่การใช้ขนาดเป็นเครื่องกำหนดความสำคัญขององค์ประกอบในภาพ ในวัยนี้เด็กจะคำนึงถึงความถูกต้องในด้านสัดส่วนมากขึ้น

5. ขั้นมีเหตุผล (The Stage of Reasoning) เด็กที่อยู่ในขั้นนี้จะมีอายุราว 11 - 12 ปี ซึ่งเป็นระยะเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ความรู้สึกนึกคิดจะได้รับอิทธิพลจากผู้ใหญ่ สิ่งแวดล้อม และการผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มากขึ้น ในวัยนี้เด็กจะเริ่มใช้เหตุผลเป็นส่วนประกอบในการตัดสินใจวางรูปแบบและองค์ประกอบของงานที่เขาสร้างขึ้น เด็กในวัยนี้ จะมีความรู้สึกต่อประสบการณ์ทางการสร้างสรรค์ ต่างกัน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 พวกคือ

5.1 พวกที่มีความรู้สึกตามสิ่งเร้าจากการมองเห็น (Visually Minded) เด็กพวกนี้จะเป็นคนช่างสังเกต ชอบเขียนภาพที่ตนมองดูอยู่ข้างนอก เอาใจใส่ต่อความแตกต่างของสีแสงเงา จะเขียนภาพได้ใกล้เคียงความจริง มีการใช้พื้นที่ว่าง รู้จักเส้นระดับและแสดงระยะใกล้ไกล ลักษณะของรูปที่เขียนจะเป็นสามมิติ

5.2 พวกที่ตีความหมายของสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสบการณ์ของตนเอง (Non-Visually Minded) เป็นพวกที่ถือว่าความรู้สึกนึกคิดของตนมีความสำคัญในการแสดงออก งานของเด็กจึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ของเขากับสิ่งแวดล้อม การวาดภาพจึงวาดด้วยความรู้สึกของตนเอง การแสดงออกของเด็กพวกนี้เน้นส่วนสำคัญอย่างเกินความเป็นจริง ชอบวาดภาพเกี่ยวกับตนเอง และความรู้สึกทางร่างกายมากกว่าคุณลักษณะภายนอกที่มองเห็น เด็กจะชอบวาดภาพคนและแสดงออกซึ่งอารมณ์ของภาพนั้น การวาดภาพคนวาดได้ถูกต้องมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงความเป็นจริง การใช้พื้นที่ว่างในวัยนี้ สามารถใช้เส้นระดับและแสดงระยะใกล้ไกล ใช้พื้นที่ว่างในลักษณะที่เป็น 3 มิติ รู้จักการออกแบบจัดหรือตกแต่ง ทางความสวยงาม และหน้าที่ของการใช้ประโยชน์

6. ขั้นการตัดสินใจ (Adolescent Art in the High School) เด็กที่อยู่ในวัยนี้จะมีอายุอยู่ในระหว่าง 14 - 17 ปี การเรียนการสอนศิลปะในวัยนี้เป็นช่วงที่มีความหมายสำหรับเด็กเป็นอย่างมาก เพราะก่อนหน้านี้อาจเป็นเพียงกิจกรรมเพื่อการหลอหลอมบุคลิกภาพหรือการแสดงออกตามธรรมชาติ แต่เมื่อพ้นวัยดังกล่าวมาแล้ว การสร้างสรรค์ผลงานจะต้องมีความสมเหตุสมผลและมีเป้าหมายยิ่งขึ้น เด็กเหล่านี้อาจค้นพบว่าตนเองมีความถนัด ใจรักและต้องการจะประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะในอนาคต ครูต้องช่วยพัฒนาทักษะและควรเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกซึ่งอารมณ์ และความรู้สึกนึกคิดของเขาเอง เพื่อให้มีการพัฒนาด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อารมณ์ และทัศนคติที่พึงมีต่อสังคมด้วย

และจากการทดลองค้นคว้าวิจัย โลเวนเฟลด์ ยังได้แยกประเภทผลงานศิลปะของเด็ก เป็น 2 ประเภท คือ

1. Haptic Type ผลงานศิลปะของเด็กเหล่านี้จะเน้นทางด้านอารมณ์และความรู้สึกสัมผัส ผลงานที่แสดงออกมีรายละเอียดน้อย มักจะเน้นเฉพาะส่วนที่สำคัญ หรือส่วนที่จะใช้เป็นสื่อสำหรับการแสดงออกทางอารมณ์ การใช้สีขัดแย้งกับที่ตามองเห็นใช้สีจุดขาด ไม่เน้นมิติ

ลักษณะเด่นอย่างหนึ่ง คือภาพที่วาดออกมาให้ความรู้สึกคล้ายกับว่ามีผู้ชมเข้าร่วมในเหตุการณ์นั้น ๆ ถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกได้เด่นชัดกว่าประเภทที่ 2

2. Visual Type เด็กประเภทนี้จะมีการแสดงออกทางศิลปะที่ละเอียด และพยายามเลียนแบบให้เหมือนจริงตามที่สายตามองเห็น จึงสอดใส่อารมณ์ความรู้สึกน้อย การใช้สี การเก็บรายละเอียดมุ่งความถูกต้องตามความเป็นจริง

สรุปแล้วจะเห็นได้ว่า โลเวนเฟลด์ เน้นการเรียนการสอนโดยจัดกิจกรรมในลักษณะที่ต้องการช่วย ให้เด็กได้มีการแสดงออกที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด ครูผู้สอนควรเป็นเพียงพี่เลี้ยง ครูจะมีบทบาทก็ต่อเมื่อ เด็กมีปัญหาต้องการความช่วยเหลือ ให้กำลังใจและรื้อให้เกิดความสนใจ

นอกจากโลเวนเฟลด์แล้ว ปรัชญาและแนวคิดทฤษฎีศิลปศึกษาของนักวิชาการทางศิลปศึกษาที่ควรกล่าวถึงอีก 3 ท่าน คือ บาร์แคน ไอสเนอร์ และลาเนียร์ โดยมีสาระสำคัญที่สรุปได้ดังนี้ (ชูศักดิ์ เพรศคอร์ท, 2530)

มานูเอล บาร์แคน (Manuel Barkan)

บาร์แคน เป็นนักวิชาการทางศิลปศึกษาผู้หนึ่งที่มีอิทธิพลต่อปรัชญาความเชื่อทางศิลปศึกษาในช่วงทศวรรษที่ 2490 - 2500 ผลงานที่เขียนขึ้นทำให้เขามีชื่อเสียง คือ "A Foundation for Art Education" ในปี พ.ศ. 2496 เนื้อหาในเรื่องนี้เขาได้สนับสนุนทฤษฎีที่ว่า กระบวนการทางศิลปะจะทำให้ ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และทำให้บุคคลที่ว่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพอื่น ๆ

บาร์แคน เชื่อว่า ผู้ใหญ่ควรจัดกิจกรรมทางศิลปะให้เด็กอย่างกว้าง ๆ ซึ่งหมายถึงทางด้านดนตรี การแสดง และงานวิจิตรศิลป์อื่น ๆ จะทำให้เด็กมีใจรักและรู้จักอยู่ร่วมกันอย่างอิสระและเป็นประชาธิปไตย

แนวคิดของบาร์แคนจึงต้องการให้เปิดโอกาสให้เด็กมีการแสดงออกทางศิลปะอย่างเสรีแต่ให้อยู่ภายใต้แนวทางที่ครูกำหนดให้

เอลเลียท ไอสเนอร์ (Elliot Eisner)

ไอสเนอร์ เป็นหัวหน้าภาควิชาศิลปศึกษาที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ไอสเนอร์มีผลงานวิชาการทั้งการศึกษาทั่วไปและศิลปศึกษามากที่สุดในสถาบันระดับอุดมศึกษาของอเมริกา

แนวคิดของไอสเนอร์เน้น เรื่องการปฏิบัติอย่างจริงจัง ครูผู้สอนต้องหาวิธีนำงานเหล่านี้โชว์หรือแสดงให้บุคคลอื่นได้ชม ไอสเนอร์เชื่อว่ากระบวนการทำงานทางวิจิตรศิลป์ก่อให้เกิด

เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตได้สำนึกและกระบวนการสร้างสรรค์ทางศิลปะมีผลทำให้ชีวิตของแต่ละคนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

วินเซนต์ ลานีเยร์ (Vincent Lanier)

ลานีเยร์เป็นนักวิชาการศิลปศึกษาที่มีความคิดรุนแรงและแตกต่างไปจากคนอื่น ลานีเยร์ได้สรุปว่า การเรียนการสอนตามโรงเรียนทั่วไปมีแต่ความล้มเหลว ต้องพัฒนาอย่างเร่งด่วน แนวคิดของเขาคือ ควรสอนศิลปศึกษาเพื่อเหตุผลทางสุนทรีย์ ควรเน้นข้อมูลเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ เช่น อะไรคือความเหมาะสม พอดี สวยงามหรือไม่สวยงาม เป้าหมายคือ ให้เด็กเข้าใจกับสภาพสังคม เกิดความรับผิดชอบต่อสังคม การสอนลานีเยร์คิดว่าควรเลิกการสอนแบบในปัจจุบัน ให้นำเอา film arts เช่น ภาพยนตร์ สไลด์ โทรทัศน์ มาเป็นสื่อการสอน

จากแนวคิดความเชื่อของนักวิชาการศิลปศึกษาทั้ง 3 ท่าน ทำให้ทราบว่าแนวความคิดจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษามีความแตกต่างกันไปตามความต้องการที่นักวิชาการจะเลือกไปในแนวทางใดทางหนึ่ง เพื่อก่อให้เกิดผลดีต่อผู้เรียนมากที่สุด

2.5 สื่อการสอน

ในส่วนของสื่อการสอนนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในเรื่องที่เกี่ยวข้องดังนี้ ความหมายของสื่อการสอน ความสำคัญของสื่อการสอนศิลปศึกษา ประเภทของสื่อการสอนศิลปศึกษา

2.5.1 ความหมายของสื่อการสอน

คำว่า สื่อการสอนได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายแนวคิด ดังนี้

สื่อ (Mediam - Media) คำนี้มาจากภาษาลาตินว่า " Betaween " ซึ่งแปลว่า "ระหว่าง" คำว่าสื่อจึงหมายถึง สิ่งที่เป็นพาหนะนำข้อมูลจากแหล่งกำเนิดไปสู่ผู้รับ เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเสียง ภาพ วัสดุฉาย และสิ่งพิมพ์ สิ่งเหล่านี้เมื่อนำมาใช้กับการเรียนการสอนก็จะเรียกว่า " สื่อการสอน " (วารินทร์ รัศมีพรหม , 2531)

ชอร์ส (Shores , 1960) ได้ให้คำจำกัดความของสื่อการสอนไว้ว่า เป็นเครื่องมือที่จะช่วยสื่อความหมายระหว่างครูและนักเรียน เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้และการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างก้าวหน้า เครื่องมือทุกชนิดจึงเป็นสื่อการสอนได้ เช่น หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ สไลด์ และอื่น ๆ นอกจากนี้ยังรวมถึงบุคคลและแหล่งชุมชนต่าง ๆ อีกด้วย ชาญชัย ศรีไสยเพชร (2527) ได้กล่าวถึง ความสำคัญว่า สื่อการสอนจะเป็นจุดรวมความสนใจ เพิ่มความเป็นรูปธรรม

ต่อการเรียนรู้ สามารถนำเรื่องราวหรือสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไกลเข้ามาในห้องเรียนได้ เป็นเครื่องกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิด มองเห็นความสัมพันธ์ของเรื่องราวหรือสิ่งที่จะเรียนรู้ได้ถูกต้อง จดจำเรื่องต่าง ๆ ได้นาน

เดล (Dale , 1969) ได้กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการสอนว่ามีดังต่อไปนี้

1. สื่อการสอนสามารถส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างนักเรียนในชั้นได้ และทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนพฤติกรรมตามที่ประสงค์

2. สื่อการสอนจะสร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่แปลกใหม่แก่ผู้เรียน และทำให้การเรียนรู้มีความหมาย ผู้เรียนที่มีระดับสติปัญญาแตกต่างกันมาก ๆ จะเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เรียนเช่นเดียวกัน

3. สื่อการสอนทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่สมบูรณ์ เกิดความคิดรวบยอด (Concept) ที่ถูกต้องและมีความหมาย กระจำงแจ้และเป็นระเบียบ เพิ่มพูนและขยายขอบเขตของประสบการณ์ให้กว้างขวางขึ้น ช่วยจดจำได้เร็ว แม่นยำ โดยไม่ต้องอาศัย คำอธิบาย

4. สื่อการสอนทำให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ของเนื้อหาวิชาที่เรียนตรงกับความต้องการ มีผลทำให้เพิ่มแรงจูงใจ

5. สื่อการสอนทำให้ผู้เรียนมีปฏิภริยาสะท้อนกลับ ช่วยทำให้ทราบว่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพียงใด

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521) ได้กล่าวถึงสื่อการสอนและได้จำแนกประเภทของสื่อการสอนไว้ว่า สื่อการสอนไม่จำเป็นต้องเป็นวัสดุอุปกรณ์ราคาแพงอย่างที่เข้าใจ แต่จะประกอบด้วยวัสดุที่มีราคาถูก จัดหาจัดทำได้ง่าย จำแนกออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. สื่อการสอนประเภทวัสดุ หมายถึง สิ่งที่เป็นวัสดุสิ้นเปลืองใช้แล้วหมดไปหรือเสียหายได้ง่าย เช่น สิ่งพิมพ์ ภาพชุด กระดาษ ฟิล์ม ซอล์ค หรือวัสดุธรรมชาติ ต่าง ๆ

2. สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ หมายถึง สื่อการสอนประเภทเครื่องมือที่ใช้ประกอบการสอนโดยตรง เช่น ของจริง หุ่นจำลอง เครื่องฉาย เทปบันทึกเสียง เครื่องมือต่าง ๆ

3. สื่อการสอนประเภทวิธีการ หมายถึง กระบวนการและวิธีการต่าง ๆ ที่ต้องใช้ อุปกรณ์และไม่ต้องใช้ อุปกรณ์ เช่น การฟังวิทยากร การศึกษานอกสถานที่ การแสดงละคร การสาธิต การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

จากความหมายและคุณค่าของสื่อการสอน ทำให้ทราบว่า สื่อการสอนเป็นองค์ประกอบหนึ่ง ของหลักสูตรที่มีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอนอย่างมาก ซึ่งลำดับต่อไปจะกล่าวถึงสื่อการสอนในวิชาศิลปศึกษาต่อไป

2.5.2 ความสำคัญของสื่อการสอนศิลปะศึกษา

การสอนศิลปะศึกษาของครูผู้สอน ที่จะให้เกิดผลสำเร็จนั้น จำเป็นต้องใช้สื่อการสอนเข้ามาช่วยในการสอนอย่างเสมอ ซึ่งในความสำคัญของสื่อได้มีผู้กล่าวไว้ดังนี้ เลิศ อานันทนะ (2526) กล่าวว่า ส่วนประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการเรียนการสอนศิลปะศึกษา คือ สื่อการสอน ซึ่งหมายถึง เครื่องมือ อุปกรณ์ หรือวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้สอน เพื่อทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งคำกล่าวนี้สอดคล้องกับ บรรจง บุญการี (2532) ที่กล่าวว่า การเรียนการสอนศิลปะศึกษานั้น นอกจากจะมีความพร้อมในตัวบุคคลคือ ครูและนักเรียนแล้วยังต้องมีความพร้อมในด้านสื่อการสอนอีกด้วย

จากคำกล่าวของนักวิชาการศิลปะศึกษา จึงทำให้มองเห็นความสำคัญของสื่อการสอนศิลปะศึกษาว่ามีบทบาท ต่อครูผู้สอนศิลปะศึกษาเป็นอย่างมาก ซึ่งจะได้กล่าวถึงประเภทของสื่อการสอนศิลปะศึกษาต่อไป

2.5.3 ประเภทของสื่อการสอนศิลปะศึกษา

สื่อการสอนศิลปะศึกษา ได้จัดแบ่งประเภทไว้เหมือนสื่อทั่ว ๆ ไป เพื่อสะดวกแก่การใช้ของครูผู้สอน ซึ่งจะได้กล่าวดังนี้

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526) ได้จัดแบ่งประเภทของสื่อการสอนตามหน้าที่การใช้ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. สื่อการสอนที่ทำให้ผู้เรียนได้รับรู้และช่วยขยายความรู้ ความคิด ความเข้าใจ จะมีผลต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะโดยตรงหรือไม่ก็ได้ เช่น วัสดุ อุปกรณ์และการสาธิต
2. สื่อการสอนที่ทำให้ผู้เรียนได้รับรู้เพื่อสนใจในการแสดงออกสร้างสรรค์งานศิลปะออกมา ได้แก่ คน หุ่นนิ่ง ทิวทัศน์ ฯลฯ
3. สื่อการสอนที่ทำให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติแล้วเกิดความรู้ ความคิด และความเข้าใจในผลการปฏิบัติออกมาจากผลงาน ได้แก่ การทดลองและปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ ซึ่งการเสนอสื่อนี้จะเป็นนามธรรม

เลิศ อานันทนะ (2525) ได้จัดแบ่งประเภทของสื่อการสอนตามลักษณะของสื่อได้ 2 ประเภท คือ

1. สื่อการสอนที่เป็นวัตถุ (รูปธรรม) สื่อประเภทนี้ทำให้เกิดการกระตุ้นความคิด ผู้เรียนมองเห็นได้ เช่น ภาพตัวอย่าง ของจริงหรือหุ่นจำลอง ผลดีทำให้มีโอกาสฝึกทักษะและความแม่นยำในการใช้มือทำงาน ผลเสียคือ ปิดกั้นจินตนาการของเด็ก

2. สื่อการสอนที่เป็นความคิด (นามธรรม) สื่อประเภทนี้ได้แก่ ความคิดจินตนาการจากประสบการณ์ในชีวิต หรือที่มองเห็นมาแล้ว นำมาจัดกำหนดหัวข้อให้เด็กได้แสดงออก ซึ่งเป็นผลดีที่เด็กได้แสดงความคิดสร้างสรรค์ออกมา

จากการกล่าวถึงประเภทของสื่อการสอนศิลปศึกษาข้างต้นนี้ จึงพอสรุปได้ว่า สื่อการสอนศิลปศึกษาแบ่งเป็นประเภทได้ 2 ประเภท คือ สื่อการสอนที่เป็นรูปธรรม และสื่อการสอนที่เป็นนามธรรม ซึ่งสามารถนำไปแบ่งประเภทตามหน้าที่การใช้ได้อีกด้วย

ครูศิลปะนอกจากจะรู้คุณค่าของสื่อการสอนและประเภทของสื่อแล้ว ยังต้องรู้จักผลิตรู้จักเลือกใช้สื่อการสอนที่ดีด้วยในเรื่องนี้ วิรุณ ตั้งเจริญ (2526) ได้กล่าวถึง สื่อการสอนที่ดีประกอบด้วยหลักดังนี้

1. ต้องตรงกับเนื้อหาและวิชาที่สอน
2. ให้ความรู้ ความเข้าใจและให้ความคิด
3. มีรูปแบบ เรื่องราวที่เร้าความสนใจ
4. คุ่มกับเวลา และการลงทุนในการผลิต
5. ประหยัด หรือใช้วัสดุในท้องถิ่นได้
6. เหมาะสมกับวุฒิภาวะและการรับรู้ของเด็ก

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนการสอนมีความจำเป็นในการใช้สื่อการสอน สื่อการสอนไม่จำเป็นต้องมีราคาแพง สามารถคิดประดิษฐ์จากวัสดุธรรมชาติได้ถ้าครูขยัน สละเวลาทำสื่อการสอนแล้ว ปัญหาในเรื่องการขาดแคลนสื่อก็ควรจะลดน้อยลง

2.6 การวัดและประเมินผลศิลปศึกษา

ในการเรียนการสอนสิ่งสำคัญที่จะทราบว่าคุณเรียนมีความรู้ความเข้าใจตามที่ครูผู้สอนได้จัดกระบวนการเรียนการสอนตามขั้นตอนมาแล้ว คือการวัดและประเมินผล ในส่วนต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังนี้ ความหมายของการวัดและประเมินผล ความสำคัญของการวัดและประเมินผล ความสำคัญของการวัดและประเมินผลศิลปศึกษา และหลักวิธีการประเมินผลศิลปศึกษา ซึ่งจะกล่าวดังต่อไปนี้

2.6.1 ความหมายของการวัดและประเมินผล

ในส่วนของความหมายของการวัดและประเมินผล มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2530) ได้ให้ความหมายของการวัดผลและประเมินผลไว้ว่า การวัดผล (Measurement) หมายถึง การใช้เครื่องมือต่าง ๆ ค้นหาหรือตรวจสอบ เมื่อต้องการทราบปริมาณ จำนวนหรือคุณภาพ การประเมิน (Evaluation) หมายถึง การนำผลการวัดหลาย ๆ วิธีหลาย ๆ ครั้ง มาพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง

กัญจนา ลินทรัตนศิริกุล (2533) ได้ให้ความหมายว่า การวัดหมายถึง กระบวนการเพื่อจะให้ได้มาซึ่งตัวเลข หรือสัญลักษณ์ที่มีความหมายแทนคุณภาพหรือคุณลักษณะของสิ่งที่จะวัด โดยใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพอย่างมีกฎเกณฑ์ การประเมิน หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของวัตถุ เหตุการณ์หรือบุคคลโดยวิเคราะห์จากข้อมูล ซึ่งได้มาจากการวัด

จากความหมายของคำว่า การวัดและประเมิน ดังกล่าว จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เพราะการจะมีการประเมินผลได้ จำเป็นต้องมีการวัดเสียก่อน จึงมักใช้เรียกคำ 2 คำ นี้คู่กันตลอดมา

2.6.2 ความสำคัญของการวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอน ดังที่ได้มีนักวิชาการ กล่าวไว้ดังนี้

การวัดและประเมินผล มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากต่อการพัฒนา หลักสูตรผลที่ได้จะบอกให้รู้ว่า เป้าหมายหลักสูตรที่กำหนดไว้ นั้นบรรลุผลตามที่ตั้งไว้หรือไม่ ตลอดจนจะเป็นการบอกให้รู้ว่าควรปรับปรุงหลักสูตรตรงจุดใดด้วย ครูผู้สอนควรทดสอบขณะที่สอนจบเรื่องหนึ่ง ๆ จะได้ว่าผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่สอนหรือไม่ เพื่อครูจะได้ซ่อมเสริมข้อบกพร่อง และตอนที่สอนจบรายวิชาครูจะประเมินผลอีกครั้ง เพื่อสรุปผลการเรียนการสอน (ประภาพรรณ สุวรรณสุข , 2535)

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2530) กล่าวถึงความสำคัญและได้ให้ความหมายระหว่างคำว่า การวัดผลและการประเมินไว้ว่า การวัดและประเมินเป็นเรื่องที่อยู่ในชีวิตประจำวัน ประโยชน์ในเรื่องนี้จะเกี่ยวข้องกับการรักษามาตรฐานทางการเรียนการสอนอีกด้วย

จากคำกล่าวของนักวิชาการดังกล่าว ทำให้เห็นความสำคัญของการวัดและประเมินผล ที่มีต่อกระบวนการเรียนการสอนและหลักสูตร ซึ่งในลำดับต่อไปจะได้กล่าวถึง ความสำคัญของการวัดและประเมินผลเฉพาะในวิชาศิลปศึกษา

2.6.3 การวัดและประเมินผลศิลปศึกษา

ในการเรียนการสอนศิลปศึกษา ความสำคัญนอกจากจะอยู่ในขั้นนำเข้าสู่บทเรียนขั้นปฏิบัติกิจกรรม และส่วนสำคัญอีกประการสุดท้ายคือ ขั้นสรุปผลการเรียน การสอน คือขั้นของการวัดและประเมินผลศิลปะ ในเรื่องนี้ ได้มีนักวิชาการทางศิลปศึกษาได้กล่าวถึงสภาพและความสำคัญไว้ดังนี้

สุลักษณ์ ศรีบุรี (2530) ได้กล่าวถึง สภาพความสำคัญและปัญหาของการวัดและประเมินผลไว้ว่า ระบบการวัดและประเมินผลทางศิลปศึกษานับว่าเป็นปัญหาที่มีตลอดมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยยังไม่สามารถแก้ไขได้ เพราะอิทธิพลและคลื่นกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

วิรัตน์ พิชญ์ไพญญ์ (2516) กล่าวว่า การวัดและประเมินผลศิลปศึกษา คือ การพิจารณาความเจริญงอกงาม การพัฒนาการของนักเรียน การสังเกตจากการสร้างสรรค์สุนทรียภาพ การรับรู้ อารมณ์ ร่างกาย สติปัญญา และสังคม ในด้านพฤติกรรม ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ความนิยมในศิลปะ ทักษะและการนำไปใช้

ในการวัด และประเมินผลทางศิลปศึกษา ครูผู้สอนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าถึงปรัชญาและวัตถุประสงค์ของศิลปศึกษา ถ้าไม่เข้าใจตั้งแต่ต้นแล้ว ก็เป็นไปไม่ได้ที่จะสอนศิลปศึกษาให้ถูกทิศทาง เพราะการที่เราจะวัดและประเมินผลการเรียนการสอน เราต้องยึดวัตถุประสงค์ของการสอนเป็นสิ่งสำคัญ และวัตถุประสงค์ก็มาจากเป้าหมายของปรัชญานั้นเอง ซึ่งการประเมินผลวิชาศิลปศึกษา สิ่งสำคัญจะเป็นการวัดความเจริญงอกงามที่เกิดขึ้นจากการเรียนและการทำกิจกรรมศิลปะจากการสังเกตจากพฤติกรรมและผลงานศิลปะของนักเรียน ฟรานเชสโก (De Francesco , 1958) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายในการประเมินผลวิชาศิลปศึกษาไว้ ดังนี้

1. เพื่อทำนายระดับผลการเรียนศิลปศึกษา
2. เพื่อประเมินผลพัฒนาการของนักเรียนในด้านความคิด การใช้และควบคุมกล้ามเนื้อมือ และความสามารถในการแสดงออกของนักเรียน
3. เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่าง ของนักเรียนและรับรองผลการเรียน
4. เพื่อใช้วิเคราะห์อุปสรรคในการเรียนรู้ของนักเรียนทางด้านสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ ความคิดสร้างสรรค์ และสุนทรียภาพ
5. เพื่อวิเคราะห์ข้อบกพร่องในการสอนของครูศิลปะ
6. เพื่อหาแนวทางปรับปรุงเป้าหมายการเรียนการสอน และวิธีการสอนให้สอดคล้อง

กับความต้องการของนักเรียนในครั้งต่อไป

กรูเบอร์ (Donald D. Gruber , 1994) ได้กล่าวว่าครูศิลปะจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการวัดและประเมินผล เพราะจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ดังนั้นจึงสมควรจะต้องตั้งเกณฑ์โดยเฉพาะ เพื่อให้เกิดความสมดุล (Balanced Approach) ซึ่งต้องประกอบด้วย การประเมินผล 4 ด้าน คือ

1. ประเมินผลด้านความรู้ เป็นการวัดด้านเนื้อหาวิชา เป็นการวัดความจำ การคิดวิเคราะห์ โดยวิธีสอบข้อเขียน เช่น ปรนัย อัตนัย เติมคำในช่องว่าง หรือการทำแบบฝึกหัด
2. ประเมินผลด้านเจตคติ เป็นการวัดด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความเชื่อ ทศนคติ และคุณค่า โดยจะแสดงออกในเรื่องคุณภาพของงานหรือการให้คำตอบแบบคิดวิเคราะห์
3. ประเมินผลด้านทักษะ เป็นการวัดด้านการเตรียมและใช้เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ โดยสังเกตจากระบวนการปฏิบัติงาน
4. ประเมินผลด้านพฤติกรรม เป็นการวัดด้านพฤติกรรมในการทำงาน ระเบียบวินัย การร่วมมือในการทำงาน ความตั้งใจและการให้ความสำคัญในการทำงาน

จากความสำคัญของการวัดและประเมินผลศิลปศึกษาที่นักวิชาการศิลปศึกษาได้กล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่า การประเมินผลมีความสำคัญในด้านการทำนายผล การวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ในการเรียนการสอน และเพื่อหาทางปรับปรุงการเรียนการสอน และการประเมินผลควรมีเกณฑ์ในการประเมินผล เพื่อจะได้เกิดความสมดุล ซึ่งในลำดับต่อไปจะได้กล่าวถึง วิธีการในการประเมินผลศิลปศึกษาต่อไป

2.6.4 หลักและวิธีการประเมินผลศิลปศึกษา

ในการประเมินผลศิลปศึกษาจะให้ผลและมีมาตรฐานตรงตามหลักสูตรนั้น ผู้ประเมินต้องใช้หลักและวิธีที่ดีและถูกต้อง ดังนั้นในเรื่องนี้จึงต้องศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษา ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

การประเมินผลวิชาศิลปศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน วิชาศิลปศึกษา ดังนั้น การประเมินผลจึงต้องมีความสอดคล้องกับกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตร ซึ่งเลิศ อานันท์นะ (2526) ได้เสนอแนะวิธีการประเมินผลในชั้นเรียนไว้ดังต่อไปนี้

1. กำหนดเกณฑ์การประเมินผลให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้เฉพาะของวิชาศิลปศึกษา ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521

2. การตีความและสร้างแบบประเมินผลให้ครอบคลุมจุดประสงค์ ในบางกรณีอาจจำเป็นต้องประเมินผลตามจุดประสงค์ย่อยที่แยกแยะออกไปตามลักษณะของเนื้อหาและกิจกรรม

3. การตรวจผลงาน เป็นการพิจารณาถึงระดับความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะครั้งหนึ่ง ๆ ไม่ใช่ข้อสรุปในการตัดสินชี้ขาดว่าได้หรือตก หลักการตรวจผลงานศิลปะของเด็กประถมศึกษา ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

3.1 ลักษณะรูปแบบ

3.2 เนื้อหาเรื่องราว

3.3 องค์ประกอบศิลป์

4. การสังเกตและการติดตามผล เนื่องจากธรรมชาติของศิลปะมีลักษณะที่ไม่แน่นอน และมีการเปลี่ยนแปลงสูง การประเมินผลปลายภาคเรียนเพียงครั้งเดียวย่อมขาดความเที่ยงตรงและไม่น่าเชื่อถือ ดังนั้นจำเป็นต้องอาศัยการสังเกตและการติดตามผล ควบคู่กันไปด้วย โดยคำนึงถึงแนวทางต่อไปนี้

4.1 เพิ่มจำนวนการประเมินผลให้มากขึ้น

4.2 สังเกตและบันทึกความก้าวหน้าทางการเรียนเป็นระยะ ๆ เสร็จแล้ว

สรุปรวมเป็นผลการเรียนตลอดภาค

4.3 ติดตามผลการเรียนว่ามีพัฒนาการด้านต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด

เป็นต้น

5. การวิจารณ์ผลงานศิลปะ เป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการประเมินผล ซึ่งเป็นการสรุปความคิดเห็นเชิงสร้างสรรค์ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนศิลปะศึกษาให้มีคุณภาพสูงขึ้น โดยการจัดกิจกรรมการวิจารณ์ให้มีการแสดงความคิดเห็น การชี้แนะ การเสนอข้อมูล เหตุผล ปัญหาและเบื้องหลังการทำงาน ตลอดจนความในใจของผู้สร้างงาน การวิจารณ์ผลงานศิลปะเด็กเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จึงต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง โดยคำนึงถึงแนวทางที่สำคัญดังนี้

5.1 ส่งเสริมและให้กำลังใจเด็กทุกคนเท่าเทียมกัน

5.2 ยกย่องชมเชยในความสามารถของเด็ก ที่สร้างสรรค์ผลงานชิ้นด้วยตนเอง แม้ว่าผลงานนั้นจะประสบผลสำเร็จเพียงเล็กน้อยก็ตาม

5.3 ละเว้นการวิจารณ์ในด้านส่วนตัว หรือขยายความผิดพลาดของเด็กให้ดูเป็นเรื่องใหญ่โตเกินจริง

5.4 ควรวิจารณ์ในแนวทางสร้างสรรค์ คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดที่เด็กจะได้รับ หลีกเลี่ยงการวิจารณ์ในลักษณะตำหนิติเตียน สบประมาท และย้ำเน้นแต่ในข้อผิดพลาด

คอนเรตต์ (Conrad ,1964) ได้เสนอแนวทางในการประเมินผลงานศิลปะโดยแบ่งตามจำนวนนักเรียนดังนี้

1. การประเมินผลกลุ่ม (Group Evaluation) การประเมินผลเป็นการอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับผลงานศิลปะของนักเรียน โดยนำผลงานไปจัดแสดงบนผนังหรือบอร์ดในห้องเรียน หรือสถานที่แสดงภาพอื่น ๆ ที่เหมาะสม เพื่อให้นักเรียนได้สังเกตผลงานศิลปะ ได้อย่างสะดวก

2. การประเมินผลรายบุคคล (Individual Evaluation) เป็นการประเมินผลงานศิลปะของนักเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อกำหนดแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการทำงานศิลปะครั้งต่อไป นอกจากนี้นักเรียนยังสามารถประเมินผลตนเองโดยการใช้เกณฑ์เดียวกันกับที่ครูใช้ประเมินผลงานนักเรียน และนำผลการประเมินมาเปรียบเทียบกันแล้วอภิปรายผลการประเมินระหว่างครูและนักเรียน

ฟรานเซสโก (De Francesco, 1958) ได้นำหลักการการประเมินผลการศึกษาทั่วไป มาประยุกต์ใช้เป็นหลักในการประเมินผลทางศิลปศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการทางศึกษา ดังนี้

1. ครูศิลปะต้องเข้าใจและตั้งสิ่งที่ต้องการให้ชัดเจนเกี่ยวกับการประเมินผล ว่าต้องการประเมินด้านผลงานหรือด้านกระบวนการทำงาน ด้านผลงานนั้นเช่น หลักการจัดภาพ วิธีการสร้างงาน ความคิดสร้างสรรค์ ฯลฯ ด้านกระบวนการเช่น ขั้นตอนการทำงาน ความสะอาดเรียบร้อย การรักษาเวลา เป็นต้น ถ้าการจัดการเรียนการสอนและประเมินผลตรงกันก็จะมีผลสอดคล้องกันและเป็นแนวเดียวกัน

2. การประเมินผลควรประเมินให้ครอบคลุมพัฒนาการทุกด้านของนักเรียน

3. การประเมินผลควรสอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของโรงเรียน เช่น นโยบายการรรณรงค์รักษาความสะอาดของโรงเรียน เป็นต้น

4. การประเมินผลต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

5. การประเมินผลควรเป็นผลของความสัมพันธ์โดยส่วนรวมกับพัฒนาการของนักเรียน หมายความว่า ครูไม่ควรประเมินผลเพียงคนเดียว แต่ควรให้บุคคลที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการประเมิน เช่น นักเรียน ผู้ปกครอง ครูประจำชั้นอื่น ๆ ทำให้การประเมินพัฒนาการได้กว้างขวาง

6. การประเมินควรใช้เครื่องมือให้ถูกต้องและเหมาะสม

7. กระบวนการประเมินต้องดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลให้เพียงพอและแปลความหมายของข้อมูลของนักเรียนอย่างรอบคอบ

8. การประเมินผลบางครั้งเพื่อสนับสนุนการวิจัย ครูศิลปะควรดำเนินการวิจัยทดลองทางศิลปะ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการสอน

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่าแนวทางในการประเมินผลงานศิลปะของนักเรียนดำเนินการได้ทั้งการประเมินผลแบบกลุ่ม และแบบรายบุคคล โดยการประเมินผลแบบกลุ่มเป็นการอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับผลงานศิลปะของนักเรียน เพื่อให้รู้ถึงระดับความสามารถและการปฏิบัติงานของกลุ่ม สำหรับการประเมินผลแบบรายบุคคล เป็นการประเมินผลงานศิลปะของนักเรียนโดยครูหรือนักเรียนประเมินผลงานศิลปะของตนเองด้วยเกณฑ์การประเมินผลเช่นเดียวกับครู แล้วนำมาอภิปรายผลร่วมกันระหว่างครูและนักเรียน หรือการประเมินผลงานศิลปะของนักเรียนจากแฟ้มศิลปะ (Portfolios) โดยครูหรือโดยนักเรียนเองเพื่อพัฒนาการทางศิลปะหรือการประเมินผลงานทางศิลปะโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน นอกจากนั้นยังสามารถประเมินผลงานศิลปะของนักเรียนได้โดยการสัมภาษณ์หรือให้นักเรียนอธิบายเกี่ยวกับผลงานศิลปะของตนเอง สิ่งที่สำคัญ การวัดและประเมินผลควรดำเนินให้สอดคล้องและครอบคลุมกับจุดประสงค์ของหลักสูตร สร้างเครื่องมือในการประเมินผลให้เหมาะสม ควรพิจารณาอย่างรอบคอบและถี่ถ้วน โดยการสังเกตและติดตามผล รวมทั้งควรจัดกิจกรรมวิจารณ์ผลงานศิลปะให้นักเรียนได้มีการแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์ จึงจะเป็นวิธีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนวิชา ศิลปะศึกษาให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ถึงแม้การวัดและประเมินผลศิลปะเป็นเรื่องที่ยากพอควรและเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันมาโดยตลอดว่าจะยึดแนวทางใดมาเป็นแกนสำคัญหรือหลักในการดูว่าผลงานนั้นสวยงามอย่างไร เพราะอะไร จึงทำให้เป็นอุปสรรคและปัญหาสำหรับครูศิลปะศึกษา โดยเฉพาะครูที่สอนศิลปะศึกษาโดยไม่ได้ศึกษามาทางศิลปะ ซึ่งจากการวิจัยของ เทียนชัย เสาจินดารัตน์ (2534) พิภพ ปิติ (2533) และบรรจง บุญการี (2532) ปรากฏว่าครูโรงเรียนประถมศึกษา มีความต้องการการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอน ศิลปะศึกษาในด้านวัดผลและประเมินผลอยู่ในระดับมาก

3. แนวคิดการสอนของ อาเธอร์ เอฟแลนด์ (Arthur Efland)

แนวคิดการสอนของอาเธอร์ เอฟแลนด์ (Efland, 1979) ต่างจากแนวคิดของนักวิชาการทางศิลปะศึกษาผู้อื่น เช่น วิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1970) แนวคิดของ เอฟแลนด์ ไม่ได้ดูจากการพัฒนาวุฒิภาวะของเด็ก แต่จะดูภาพรวมของผลงาน และการปฏิบัติงานว่าอยู่ใน

ลักษณะหรือรูปแบบทฤษฎีใดเป็นส่วนสำคัญ ซึ่ง เอฟแลนด์ วางรูปแบบแนวคิด จากการมองถึง ปัจจัยพื้นฐาน ในองค์ประกอบวัฏจักรทางศิลปะ (The element in the total situation of a work of art) เป็นอันดับแรกก่อน ซึ่งได้แก่

1. ด้านงานศิลปะ (The work of art it self) หมายถึงผลงานศิลปะที่ปรากฏให้เห็นจากการสร้างของศิลปิน
2. ศิลปิน (The artist) หมายถึงผู้สร้างงานศิลปะขึ้นมา
3. ผู้ชมงานศิลปะ (The audience) คือ ผลงานศิลปะของศิลปิน จะต้องเกี่ยวข้องกับผู้ชมงานเสมอ เพราะศิลปินย่อมต้องการ การแสดงทางผลงานก็เพื่อให้ผู้อื่นรับรู้
4. สาระหรือความเป็นสากลในงานศิลปะ (The universe) หมายถึง รูปแบบเนื้อหากรรมวิธีที่ศิลปินสรรสร้างผลงานขึ้นมาว่าออกมาในรูปแบบใด มีความเป็นสากลเพียงใด

ถึงแม้ทุกสถานการณ์ทางศิลปะจะประกอบด้วยองค์ประกอบที่กล่าวถึงนี้ แต่นำหนักการเน้นในแต่ละองค์ประกอบอาจแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดยืนของกลุ่มบุคคลในการให้ความสำคัญตามความถนัด หรือตามบทบาทเฉพาะอย่าง เช่น นักวิจารณ์ศิลปะจะมุ่งการแยกแยะ วิเคราะห์ และประเมินค่างานศิลปะตามหลัก และวิธีการของตน ในขณะที่บุคคลกลุ่มอื่น ๆ เช่น ศิลปิน หรือครูศิลปะ จะมีจุดยืน และให้ลำดับความสำคัญต่อองค์ประกอบหนึ่ง ๆ แตกต่างกันไป

เมื่อพิจารณาโดยยึดองค์ประกอบพื้นฐานของสถานการณ์ทางศิลปะดังที่กล่าวถึงข้างต้น เอฟแลนด์ ได้นำไปเทียบเคียงกับทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ 4 แนว ดังนี้คือ

1. ทฤษฎีมิเมติก (Mimetic theories) เป็นแนวทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับความเป็นสากลหรือธรรมชาติ การพิจารณาคูณค่าของงานศิลปะในแนวนี้คือ การพิจารณาระดับความใกล้เคียงหรือความเหมือนกับต้นแบบในความเป็นสากลจากธรรมชาติ ดังนั้นวิถีทางการสร้างงานศิลปะของศิลปินที่ทำงานตามแนวมิเมติกนี้ คือลอกเลียนแบบให้เหมือนจริงให้ได้มากที่สุด

2. ทฤษฎีแพรกเมติก (Pragmatic theories) เป็นแนวทฤษฎีที่มีผู้ชมเป็นแกนกลาง เน้นการเป็นกระบวนการหรือการเป็นสื่อกลาง ดังนั้น งานศิลปะในแนวนี้ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง ที่ทำให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งในตัวผู้ชม การพิจารณาคูณค่าของงานศิลปะในแนวแพรกเมติก คือ การพิจารณาตามระดับที่งานศิลปะจะสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงขึ้นในตัวผู้ชมอาจหมายถึง การรื้อให้เกิดอารมณ์ กระตุ้นให้เกิดความนึกคิด หรือทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปจากที่มีอยู่เดิม

3. ทฤษฎีเอกซ์เพรสซีฟ (Expressive theories) เป็นแนวทฤษฎีที่ยึดตัวศิลปิน ผู้สร้างงานศิลปะเป็นศูนย์กลาง ความหมายของศิลปะตามแนวนี้ คือ การแสดงออกตามอารมณ์ หรือความรู้สึกของศิลปิน ดังนั้น การประเมินคุณค่าของงานศิลปะในแนวนี้ คือการพิจารณาจากระดับที่งานศิลปะสามารถแสดงออกซึ่งอารมณ์ของศิลปิน

4. ทฤษฎีออปเจกทีฟ (Objective theories) เป็นแนวที่ยึดงานศิลปะเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ เป็นแนวทฤษฎีที่มีความเชื่อว่า งานศิลปะเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวเองโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยแหล่งอ้างอิงจากภายนอก คุณค่าดังกล่าวอาศัยเพียงหลัก และกฎเกณฑ์ทางศิลปะที่ปรากฏอยู่ในตัวงานศิลปะเอง

จากการวางแนวความคิดโดยใช้สถานการณ์ทางศิลปะและประสานแนวทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ตามโครงสร้างดังกล่าวเพื่อเป็นการโยงเข้าสู่ แนวทางในการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา เอฟแลนด์ จึงได้นำแนวทฤษฎีทางจิตวิทยามาเทียบเคียงทำให้เห็นสภาพและธรรมชาติในการเรียนรู้ชัดเจนขึ้น ทฤษฎีทางจิตวิทยาตามโครงสร้างหลักดังกล่าวสามารถแยกเป็น 4 แนว ดังนี้ คือ

1. ทฤษฎีจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม (Behavioralism Psychology) ผู้นำของกลุ่มทฤษฎีนี้ คือ จอห์น บี วัตสัน (John B Watson 1875 - 1958) แนวคิดกลุ่มนี้เน้นว่า พฤติกรรมทุกอย่างต้องมีเหตุ และเหตุนั้นอาจมาจากสิ่งเร้าในรูปใดก็ได้มากกระทบ อินทรีย์ ทำให้อินทรีย์มีพฤติกรรม กลุ่มนี้จึงศึกษาพฤติกรรมด้วยวิธีทดลอง และการสังเกตอย่างมีระบบจนได้มีการสรุปได้ว่า การวางเงื่อนไข (Conditioning) เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ "เกิดพฤติกรรมและสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมได้ พฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้มากกว่าเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

2. ทฤษฎีจิตวิทยาปัญญานิยม (Cognitive Psychology) ผู้นำของกลุ่มทฤษฎีนี้ คือ เจโรม บรุนเนอร์ (Jerome Bruner 1960 - 1969) และ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) กลุ่มนี้มีความเชื่อว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้เรียนลงมือกระทำเอง หรือที่กล่าวว่า "Learning by doing" วิธีสอนจึงควรใช้วิธีการแก้ปัญหาและการค้นพบ ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มพูนสติปัญญาของผู้เรียน ช่วยในการจำกว่าการเรียนโดยวิธีอื่น ๆ ทำให้ผู้เรียนอยากรู้ อยากรู้อยากเรียนมากขึ้น แต่ต้องคำนึงถึงลักษณะของผู้เรียน พัฒนาการทางสติปัญญาด้วย

3. ทฤษฎีจิตวิทยาจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Psychology) ผู้นำทางกลุ่มทฤษฎีนี้ คือ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) จิตแพทย์ชาวเวียนนา ซึ่งได้ศึกษาวิเคราะห์จิตของมนุษย์

และกล่าวว่า พลังงานจิตทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ นักจิตวิทยากลุ่มนี้มีความเชื่อว่า พฤติกรรมทั้งหลาย มีสาเหตุเกิดจากพลังผลักดันจากอารมณ์ การศึกษากลุ่มนี้เชื่อว่าควรให้มีการระบายความในใจอย่างเสรี (Free Association) เพื่อให้เกิดความสบายใจ ความกังวล ผู้วิเคราะห์ จะทราบสาเหตุพฤติกรรมนั้น ๆ โดยพิจารณาจากประสบการณ์ในอดีตเป็นสิ่งสำคัญ

4. ทฤษฎีจิตวิทยา เกสตัลท์ (Gestalt Psychology) ฟอน เออเรนเฟิลส์ (Von Ehrenfels) เป็นผู้เสนอแนวคิดครั้งแรก คำว่า เกสตัลท์ มาจากภาษาเยอรมัน ซึ่งหมายถึง ส่วนรวมทั้งหมด กลุ่มทฤษฎีนี้มีแนวคิดว่าการเรียนรู้เกิดได้จากการจัดสิ่งเร้าต่าง ๆ มารวมกัน เริ่มต้นด้วยการเรียนรู้ โดยส่วนรวมก่อน แล้วจึงจะสามารถแยกวิเคราะห์เรื่องการเรียนรู้ส่วนย่อยทีละส่วนต่อไป กลุ่มแนวคิดนี้ จึงเชื่อว่า ความงามเป็นเรื่องของรูปแบบซึ่งเกี่ยวกับ เส้น น้ำหนัก รูปวาง รูปทรง การรับรู้ รูปสัญลักษณ์ภายนอก เป็นผลรวมของการแสดงออก และอารมณ์

จากการนำองค์ประกอบวัฏจักรทางศิลปะมาเทียบเคียงกับทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ และนำทฤษฎีทางจิตวิทยาทางการศึกษามาเทียบเคียงผสมผสานอีกครั้ง เอฟแลนด์จึงเสนอแนวคิดทางศิลปศึกษาที่อาจจะนำไปใช้แนวทางในการจัดการเรียนการสอนได้ ดังนี้

1. ทฤษฎีมีเมติกกับพฤติกรรมนิยม

จากแนวคิดที่ว่า ศิลปะ คือ การลอกเลียนแบบ พฤติกรรมส่วนใหญ่เกิดได้จากการเรียนรู้ การสอนควรต้องจัดแบบจำลอง เพื่อให้เด็กลอกเลียนแบบในทุก ๆ ด้าน เช่น แบบจำลอง การฝึกหัดตาม เป็นต้น การพิจารณา หรือประเมินคุณค่าตามทฤษฎีนี้ สามารถประเมินได้ค่อนข้างง่าย เพราะมุ่งประเด็นที่มีความเหมือนจริงเพียงอย่างเดียว

2. ทฤษฎีแพรกเมติกกับทฤษฎีปัญญานิยม

จากแนวคิดที่ว่า ศิลปะ คือ การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูและผลงานที่สร้างขึ้น พฤติกรรมของมนุษย์จะต้องลงมือกระทำเอง ค้นพบปัญหาและแก้ปัญหาจากประสบการณ์การประเมินตามแนวทางนี้ การสอนครูมีบทบาทเป็นเพียงผู้สร้างปัญหา เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาในผลงานเพื่อให้ผู้ชมเกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกให้ได้ เช่น อารมณ์ ความเชื่อ การคล้อยตามให้มากที่สุด

การพิจารณาหรือประเมินคุณค่างานกลุ่มนี้ คือ ดูว่าผู้สร้างงานสามารถแก้ปัญหาได้หรือไม่ โดยไม่ต้องเน้นวิธีการหรือรูปแบบอย่างไร เพราะยึดเอาผลลัพธ์มากกว่าวิธีการ

3. ทฤษฎีเอกซ์เพรสซีฟกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์

จากแนวคิดที่ว่าพฤติกรรมมนุษย์เกิดจากพลังผลักดันทางอารมณ์ การแสดงออกควรออกมาจากความคิดและอารมณ์อย่างอิสระเสรี การสอนจึงไม่ใช่การจัดหาแบบจำลองให้เด็กลอกเลียนแบบ และไม่ใช่การกำหนดปัญหาให้นักเรียนแก้ไข การสอนควรเปิดให้มีการแสดงออกสิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในจิตใต้สำนึก การประเมินคุณค่างานตามทฤษฎีนี้เน้นว่าค่อนข้างจะยุ่งยากมาก เพราะไม่สามารถหาเกณฑ์หรือรูปแบบทดสอบมาวัดอย่างจริงจังได้ เพราะงาน Expressive คุณค่าของงานอยู่ที่ "การแสดงออกอย่างบริสุทธิ์" ของตัวผู้สร้างงาน

4. ทฤษฎีออปเจกทิฟกับทฤษฎีจิตวิทยาเกสตัลท์

จากแนวคิดที่กล่าวว่า โครงสร้างศิลปะคือสิ่งที่มีความสมบูรณ์แบบอยู่ในตัวของมันเอง งานศิลปะจะต้องมีโครงสร้างจากองค์ประกอบย่อยมารวมกัน การสอนควรให้นักเรียนได้เรียนรู้ลักษณะของงานศิลปะตามความจริง ควรกำหนดสถานการณ์ที่ให้นักเรียนค้นพบความแตกต่างทางโครงสร้างและการรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

การประเมินคุณค่าตามแนวคิดนี้ ผู้ประเมินต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีศิลปะและองค์ประกอบรวมต่าง ๆ พอสมควร จึงจะสามารถตัดสินได้ว่าศิลปะชิ้นนั้น ๆ มีคุณค่า และความสมบูรณ์แบบมากน้อยเพียงใด

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยในประเทศและต่างประเทศที่น่าสนใจ และมีสาระสำคัญ ดังนี้

4.1 งานวิจัยภายในประเทศ

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยในประเทศ ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เช่น สภาพปัญหาทางการเรียนการสอนศิลปะศึกษา ความเป็นมาของ หลักสูตร และแนวคิดทางการเรียนการสอน ดังนี้

กมล รอดคล้าย (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ระบบการจัดการประถมศึกษาของหน่วยรัฐบาล และเอกชนในกรุงเทพมหานคร วัตถุประสงค์ในการวิจัย ที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1. เพื่อวิเคราะห์สภาพของระบบการจัดการประถมศึกษาของหน่วยงานรัฐบาลและเอกชนในกรุงเทพมหานคร 2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่สำคัญของระบบการจัดการประถมศึกษาของหน่วยงานรัฐบาล และเอกชนในกรุงเทพมหานคร 3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาระบบการจัดการ

ประถมศึกษาของหน่วยงานรัฐบาล และเอกชนในกรุงเทพมหานคร จากผลการวิจัยปัญหาสำคัญ ได้แก่ ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัว การขาดการระดมทรัพยากรจากท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษา ชุมชนไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแนวทางในการจัดการศึกษา การจัดการประถมศึกษาไม่สนองตอบความต้องการของประชาชนกรุงเทพมหานคร การนำนโยบายการจัดการประถมศึกษาไปใช้ไม่ประสบผลสำเร็จ การขาดการคิดค้นรูปแบบ และวิธีการเรียนการสอนใหม่ ๆ โครงสร้างการบริหารของหน่วยงานรัฐบาลขาดความยืดหยุ่น ผู้บริหารและครู มีลักษณะความยึดมั่น และทัศนคติเป็นอนุรักษ์นิยม และระบบการจัดการภายในของหน่วยงานยังไม่เป็นไปตามหลักการ

ชูศักดิ์ เพรศคอทท์ (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสอดคล้องระหว่างปรัชญาศิลปศึกษาสากลกับปรัชญาที่ปรากฏในหลักสูตรศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย และความเชื่อของครูศิลปศึกษาในประเทศไทย" โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำการศึกษาประวัติความเป็นมาและความสอดคล้องระหว่างปรัชญาศิลปศึกษาสากลกับปรัชญาที่ปรากฏในหลักสูตรศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และวิเคราะห์ทัศนคติของครูศิลปศึกษาที่มีต่อหลักสูตรที่กำลังใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งรวมทั้งแนวคิดของตนเองที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาที่กำลังเป็นอยู่ด้วย

กลุ่มตัวอย่าง เป็นครูที่กำลังสอนอยู่ตามโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งในเขตกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด จำนวน 84 คน โดยแยกเป็นครูระดับประถมศึกษาจำนวน 45 คน ระดับมัธยมศึกษาจำนวน 39 คน ผลการวิจัยพบว่า

ประวัติ และความเป็นมาของปรัชญาศิลปศึกษาสากล เริ่มต้นจากการเรียนศิลปะ เพื่อผลทางด้านถ่ายทอดฝีมือ ความสามารถ หรือทักษะในการสร้างงานศิลปะ จุดประสงค์ระยะเริ่มแรกอยู่ที่การสร้างศิลปะ หรือช่างฝีมือ เพื่อสนองความต้องการของสังคม ต่อมาก็ได้มีการศึกษาค้นคว้าจนเกิดแนวความคิด ซึ่งเป็นปรัชญาของศิลปศึกษายุคใหม่หลายปรัชญาด้วยกัน แนวคิดซึ่งถือว่าได้รับความนิยมมากที่สุดในช่วง 30 ปี ที่ผ่านมาได้แก่

1. แนวคิดที่เชื่อว่าประสบการณ์ทางด้านศิลปศึกษา ช่วยให้ผู้บุคคลพัฒนาการทางด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
 2. แนวคิดที่เชื่อว่าศิลปศึกษา สามารถนำไปใช้พัฒนาบุคลิกภาพของเด็กนักเรียนได้
- แนวคิดปรัชญาที่มีในหลักสูตรคือ หลักสูตรประถมศึกษาเน้นที่การจัดกิจกรรม เพื่อการแสดงออกอย่างอิสระ และทำให้ผู้เรียนเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์โดยที่ในช่วงประถมศึกษาตอนปลาย เริ่มเน้นการฝึกทักษะสำหรับนำไปประกอบอาชีพ หรือศึกษาต่อ

ในระดับมัธยมศึกษา เน้นวัตถุประสงค์ และการจัดกิจกรรม เพื่อมุ่งการนำไปสู่อาชีพ มากกว่าการเปิดโอกาสให้แสดงออกอย่างอิสระ ส่วนหนึ่งของการเรียนมุ่งให้นักเรียนรู้จักการ แสดงออกอย่างอิสระ ส่วนหนึ่งของการเรียนมุ่งให้นักเรียนรู้จักการแสดงออกทางความคิด และ มีการปลูกฝังให้เกิดสำนึกในอันที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ

ครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษา ในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาส่วนใหญ่เห็นด้วยกับ โครงสร้างของหลักสูตรที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่ต้องการให้เน้นการปฏิบัติและให้กิจกรรมมีลักษณะ ที่เน้นผู้เรียนเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การประเมินผลในระดับประถมศึกษาเน้นที่ผลงาน เด็กในขณะที่ระดับมัธยมศึกษาเน้นที่กระบวนการทำงาน ครูทั้งสองระดับเห็นด้วยกับการประกวด ศิลปะเด็ก โดยมุ่งให้เด็กที่มีความสามารถพิเศษมีโอกาสได้รับการสนับสนุนมากกว่าเด็กคนอื่น ๆ

บุษบา กาญจนวาริทิพย์ (2530) ได้ทำการวิจัย เรื่องวิวัฒนาการของหลักสูตร และการสอนศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษาในประเทศไทย พุทธศักราช 2435 ถึง พุทธศักราช 2526 วัตถุประสงค์ของการวิจัยก็เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของหลักสูตร และการสอนศิลปศึกษา ในระดับ ประถมศึกษาของไทย ตั้งแต่พุทธศักราช 2435 ถึง พุทธศักราช 2526 เป็นวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ผลการวิจัยได้สรุปว่า ตั้งแต่ พุทธศักราช 2435 ถึง พุทธศักราช 2526 ในจำนวนหลักสูตร ประถมศึกษา 12 ฉบับ ปรากฏว่ามีวิชาทางศิลปศึกษา 10 ฉบับ แบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรก ตั้งแต่ พุทธศักราช 2435 ถึง พุทธศักราช 2502 ศิลปศึกษาเป็นวิชาพื้นฐานที่มุ่งปลูกฝังนิสัยในการ สังเกต การเรียนการสอนจึงเน้นความชำนาญในด้านฝีมือและทักษะในการวาดภาพระบายสี การ รักความสวยงาม และความเป็นระเบียบเรียบร้อยช่วงที่สองตั้งแต่ พุทธศักราช 2503 ถึง พุทธศักราช 2526 หลักสูตรมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนได้แสดงออกตามความ สนใจ และความสามารถ โดยส่งเสริมให้มีการคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการ มีกิจกรรมทางศิลปศึกษาอื่น ๆ อีกหลาย ชนิด นอกเหนือจากการวาดภาพระบายสี เพื่อให้นักเรียนมีประสบการณ์ที่กว้างขวาง

วิธีสอนศิลปศึกษา แบ่งได้ 2 ช่วง ช่วงแรก ครู เป็นศูนย์กลางของการเรียน นักเรียน สร้างผลงานศิลปะที่เหมือนกับตัวอย่างให้ครูได้ดู ช่วงที่สอง เป็นช่วงที่นักเรียนเป็นศูนย์กลางของ การเรียน ครูเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำ และจัดประสบการณ์ทางศิลปะให้เหมาะสมกับพัฒนาการ และความสนใจของเด็ก

สื่อการเรียนการสอนศิลปศึกษาในช่วงแรก เริ่มจากการใช้ของจริง หุ่นจำลอง ภาพที่ครูวาดให้ดู หรือภาพจากสมุดแบบฝึกหัดวาดภาพ ต่อมาหลักสูตรพุทธศักราช 2503 และ พุทธศักราช 2527 ซึ่งมีกิจกรรมทางศิลปศึกษาอย่างกว้างขวางผนวกกับความเจริญด้าน

เทคโนโลยี ทำให้มีการใช้สื่อการเรียนการสอนศิลปะศึกษาอย่างมากมาตามลักษณะของกิจกรรมทางศิลปะนานาชาติในหลักสูตร

ชนะบดี ผายบึงแก้ว (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่องทัศนคติต่อหลักสูตรศิลปะศึกษา ประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ของครูผู้สอนศิลปะศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อหลักสูตรศิลปะศึกษา ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ในด้านจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กระบวนการเรียนการสอน การประเมินผล การบริหาร และบริการหลักสูตรของครูผู้สอนศิลปะศึกษา ที่มีวุฒิและประสบการณ์สอนต่างกัน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือ ครูศิลปะศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 72 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า เป็นแบบสอบถามทัศนคติที่มีต่อหลักสูตรศิลปะศึกษา ระดับประถมศึกษา ซึ่งผลการวิจัยพบว่า

1. ครูผู้สอนศิลปะศึกษามีทัศนคติคล้ายตามหลักสูตร ศิลปะศึกษาประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 อยู่ในระดับมาก ทั้งในด้านจุดประสงค์ การเรียนรู้ เนื้อหา กระบวนการเรียนการสอน การประเมินผล การบริหาร และบริการหลักสูตร
2. ครูผู้สอนศิลปะศึกษาที่มีวุฒิปริญญาตรีกับไม่มีวุฒิปริญญาตรี มีทัศนคติต่อหลักสูตรศิลปะศึกษาไม่แตกต่างกัน
3. ครูผู้สอนศิลปะศึกษาที่มีประสบการณ์สอนแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อหลักสูตรศิลปะศึกษาไม่แตกต่างกัน

จากงานวิจัยของ บุชบา กาญจนวาริทิพย์ และชนะบดี ผายบึงแก้ว ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของหลักสูตร และแนวคิดการเรียนการสอนศิลปะศึกษา ในระดับประถมศึกษาของไทยในแต่ละยุคว่า มีการวิวัฒนาการมาอย่างไร เพื่อที่จะได้ทราบปรัชญาแนวคิดของนักวิชาการศึกษาในแต่ละยุคสมัย

พิภพ ปิติ (2533) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ปัญหาและความต้องการพัฒนาสมรรถภาพการสอนศิลปะศึกษาของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเขตการศึกษา 4 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจปัญหา และความต้องการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอนของครู กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ครูโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 424 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลการวิจัยพบว่า ครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด เขตการศึกษา 4 ประสบปัญหา และมีความต้องการพัฒนา

สมรรถภาพด้านการสอนศิลปศึกษาในด้านการวัดผล และประเมินผลวิธีสอน และเทคนิคการสอน การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน วัสดุและสื่อการสอน การเตรียมการสอนอยู่ในระดับมาก

บรรจง บุญการี (2532) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการสอนศิลปศึกษาของครูประถมศึกษานในโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดลพบุรี ตัวอย่างประชากรที่ใช้ ได้แก่ ครูผู้ทำหน้าที่สอนวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งสอนศิลปศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2, 4 และ 6 จำนวน 190 คน ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติในด้านการเรียน การสอน การดำเนินการสอน การผลิต และการใช้สื่อการสอน การวัดและประเมินผล โดยส่วนรวมประสบปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาสำคัญที่พบ คือ นักเรียนมีฐานะยากจน ทำให้ไม่สามารถเตรียมอุปกรณ์ให้พร้อมสำหรับการเรียนศิลปศึกษา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวครูนั้น พบว่า ครูส่วนใหญ่ขาดความรู้ ความถนัด และความมั่นใจในการสอน รวมทั้งขาดความรู้ ขาดหลักการในการวัด และประเมินผลไม่สามารถประเมินผลงานของนักเรียนได้ตามวิธีการที่ถูกต้อง

เทียนชัย เสาจินดารัตน์ (2534) ได้ทำการวิจัยถึงสภาพ และความต้องการของครูประจำชั้นในการสอนศิลปศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและความต้องการของครูประจำชั้นในการสอนศิลปศึกษา ในด้านกิจกรรมการสอน การผลิต และการใช้สื่อการสอน การวัดผลและประเมินผล และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพกับความต้องการของครูประจำชั้นในการสอนศิลปศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลการวิจัยพบว่า ในด้านสภาพการปฏิบัติการสอนศิลปศึกษา ครูประจำชั้นมีการปฏิบัติในด้านกิจกรรมการสอน การผลิต และการใช้สื่อการสอน การวัดผลและประเมินผล โดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านความต้องการในการสอนศิลปศึกษา ครูประจำชั้นมีความต้องการโดยส่วนรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านกิจกรรมการเรียนการสอนมีความต้องการมากที่สุด คือ การเข้ารับการฝึกอบรมเทคนิค และวิธีสอนศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อจูงความสนใจของนักเรียน

จากงานวิจัยของ พิภพ ปิติ, บรรจง บุญการี, เทียนชัย เสาจินดารัตน์ ทำให้ทราบถึงปัญหาในการเรียนการสอนศิลปศึกษาของครูผู้สอนว่า มีปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะด้านครูส่วนใหญ่ขาดความรู้ ความมั่นใจในการสอน เพราะไม่ได้จบมาทางด้านศิลปศึกษาโดยตรง และมีความต้องการจะเข้ารับการฝึกอบรมวิธีการสอนศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ ฉะนั้น ครูผู้สอนจึงไม่มีความเข้าใจในปรัชญาศิลปศึกษา ทฤษฎีศิลปศึกษา อีกมาก

วิรัตน์ คุ่มคำ (2523) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนวิชาศิลปศึกษาด้วยกลวิธีระดมสมอง ซึ่งการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนวิชาศิลปะศึกษา ด้วยกลวิธีระดมสมอง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1. แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ที่ใช้ในการวิจัยโดยอาศัยรูปภาพเป็นสื่อ ของ ทอร์เรนซ์ (Torrance) 2. แผนการสอนวิชาศิลปะศึกษาด้วยกลวิธีระดมสมอง ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเองจำนวน 8 แผน ตัวอย่างประชากร คือ นักเรียนชายจำนวน 14 คน และหญิง 18 คน จากชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดสีสุก สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า คะแนนความคิดสร้างสรรค์ในทุก ๆ ด้าน หลังการเรียนศิลปะศึกษาด้วยกลวิธีระดมสมองสูงกว่าก่อนการเรียนซึ่งแสดงให้เห็นว่า การสอนศิลปะศึกษาด้วยกลวิธีระดมสมองช่วงส่งเสริมการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ให้พัฒนาสูงขึ้นได้

เทวินทร์ เอี่ยมมี (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแบบเรียนทางศิลปะศึกษา เรื่อง การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อพัฒนาแบบเรียนศิลปะศึกษา เรื่องการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และเพื่อเปรียบเทียบการสอนวิชาศิลปะศึกษา โดยการใช้แบบเรียนที่พัฒนาขึ้นกับการสอนปกติ กลุ่มตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านแหลมทอง อำเภอ บ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 60 คน การดำเนินการวิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า 4 ด้าน คือ 1. หลักพัฒนาการทางศิลปะ 2. หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) 3. การวิจารณ์ศิลปะ 4. หลักการออกแบบหนังสือ โดยผู้ทรงคุณวุฒิให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัย เพื่อการพัฒนาขึ้นเป็นแบบเรียน ผลการวิจัยพบว่า 1. คุณภาพของแบบเรียนที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพที่เหมาะสมตามเกณฑ์การพัฒนาหนังสือทั้ง 4 ด้าน 2. แบบเรียนมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด 3. ผลการทดลองสอนด้วยแบบเรียนที่พัฒนาพบว่า มีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าคะแนนก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

จากงานวิจัยของ วิรัตน์ คุ้มคำ, เทวินทร์ เอี่ยมมี นักวิจัยได้แสดงให้เห็นว่า แนวคิดในการเรียนการสอนที่ตนเองได้พัฒนาขึ้นมา เพื่อทำการทดลองสอนเป็นการพิสูจน์ความเชื่อของตนเองว่า การสอนตามแนวคิดนี้อาจทำให้การเรียนการสอนพัฒนาสูงขึ้น

พูนสม โรจนวิทย์ (2535) ได้ทำการวิจัย เรื่อง แนวคิดทางการเรียนการสอนศิลปะศึกษาของครูศิลปะศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา 5 ในด้านความหมายของศิลปะ และศิลปะศึกษา องค์ประกอบของศิลปะศึกษาและกระบวนการเรียนการสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบแนวคิดทางการเรียนการสอนศิลปะศึกษาของครูศิลปะศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 ในด้านความหมายของ

ศิลปะและศิลปศึกษา องค์ประกอบของศิลปศึกษาและกระบวนการเรียนการสอน ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูศิลปศึกษา จำนวน 127 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 จำนวน 127 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้น ผลการวิจัยพบว่าครูศิลปศึกษามีแนวคิดทางการเรียนการสอนศิลปศึกษาอยู่ในระดับเห็นด้วยกับทุก ๆ ด้าน

ส่วนการเปรียบเทียบแนวคิดทางการเรียนการสอนศิลปศึกษาตามสถานภาพของครูศิลปศึกษา พบว่า ครูศิลปศึกษามีแนวคิดไม่แตกต่างกัน เมื่อเปรียบเทียบด้านเพศ ระดับการศึกษาและประสบการณ์ในการสอน แต่เมื่อเปรียบเทียบตามอายุ พบว่า มีแนวคิดในด้านกระบวนการเรียนการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 และเมื่อเปรียบเทียบแนวคิดทางการเรียนการสอนศิลปศึกษาของครูศิลปศึกษา ตามทฤษฎีการสอนศิลปศึกษา พบว่าครูศิลปะมีแนวคิดไม่แตกต่างกัน เมื่อเปรียบเทียบตามระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการสอน แต่เมื่อพิจารณาตามเพศ และอายุ พบว่ามีแนวคิดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

นิภาพรรณ กุลดิลก (2530) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ลักษณะครูที่พึงประสงค์ตามการรับรู้ของครูศิลปะและนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาลักษณะครูศิลปะที่พึงประสงค์และเปรียบเทียบลักษณะครูที่พึงประสงค์ตามการรับรู้ของครูศิลปะกับนักเรียน ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยครูศิลปะ 12 คน และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร 135 คน ผลการวิจัยเฉพาะด้านการเรียนการสอน และการ จัดกิจกรรมการสอนศิลปศึกษา พบว่า โดยส่วนรวมครูศิลปะ และนักเรียนมีความเห็นสอดคล้องกันในระดับเห็นด้วย นอกจากนี้ครูศิลปะเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า ครูควรสอนให้นักเรียนเห็นคุณค่าของศิลปะ สามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันสอนให้เห็นคุณค่าของศิลปะไทย ส่งเสริมกิจกรรมพิเศษ เช่น จัดนิทรรศการแสดงผลงานนักเรียนส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีแก่นักเรียนในเรื่องความรับผิดชอบในการปฏิบัติ สำหรับนักเรียนไม่แน่ใจว่าครูควรเน้นการสอนแบบให้นักเรียนเรียนด้วยตนเอง หรือค้นคว้าด้วยตนเอง และทั้งครูและนักเรียนไม่แน่ใจว่าครูศิลปะควรเน้นการสอนแบบบรรยาย

ระวี โอภิชากร (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความสามารถทางการวาดภาพของนักศึกษาวิชาเอกการประถมศึกษาระดับปริญญาตรี สหวิทยาลัยทักษิณ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสามารถทางการวาดภาพของนักศึกษา วิชาเอกการประถมศึกษา ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นนักศึกษาวิชาเอกการประถมศึกษา ในระดับชั้นปีที่ 1 ปีการศึกษา 2533 จากสถานศึกษา สังกัดกรมการฝึกหัดครู สหวิทยาลัยทักษิณ จำนวน 133 คน โดยใช้เครื่องมือวัดความถนัดเชิงศิลปะ

ของ วิรัตน์ พิชญ์ไพบุณย์ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีความสามารถทางการวาดภาพในแต่ละด้าน ดังนี้

1. ด้านทักษะการวาดโครงสร้างของรูปทรง มีจำนวนนักศึกษาที่แสดงความสามารถ คิดเป็นร้อยละ 35.61
2. ด้านการวาดรายละเอียดส่วนต่าง ๆ ของรูปทรง มีจำนวนนักศึกษาที่แสดงความสามารถ คิดเป็นร้อยละ 66.5
3. ด้านคุณภาพการวาดเส้น มีจำนวนนักศึกษาที่แสดงความสามารถ คิดเป็นร้อยละ 36.94
4. ด้านความคิดและความงาม มีจำนวนนักศึกษาที่แสดงความสามารถ คิดเป็นร้อยละ 47.41
5. ด้านการวาดเส้นแสดงพื้นผิว มีจำนวนนักศึกษาที่แสดงความสามารถ คิดเป็นร้อยละ 42.28
6. ด้านความคล่องแคล่ว เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของเส้นมีจำนวนนักศึกษา ที่แสดงความสามารถ คิดเป็นร้อยละ 47.32
7. ด้านความประณีต เกี่ยวกับการใช้เส้น มีจำนวนนักศึกษาที่แสดงความสามารถ คิดเป็นร้อยละ 54.24

จากการวิจัยของพูนสม โรจนวิทย์ ทำให้ทราบถึงแนวคิดทางการเรียนการสอนศิลปะศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา 5 ส่วนงานวิจัยของ นิภาพรรณ กุลดิลก ทำให้ทราบถึงลักษณะของครูศิลปะที่ดี ตามการรับรู้ของครู และนักเรียน

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ฟอร์ (Fore, 1984) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ The Educational Philosophies of Education Professors : A fifty-year Reassessment” เกี่ยวกับแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของอาจารย์ เพื่อการศึกษาทบทวนประเมินผลในรอบ 50 ปี ของอาจารย์วิทยาลัยครูและอาจารย์มหาวิทยาลัยในรัฐแคลิฟอร์เนีย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสำรวจแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของฟรานซิส อี. ปีเตอร์สัน (Francis E. Peterson) ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์วิทยาลัยครูยึดแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาลัทธิปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) มากกว่าอาจารย์ในมหาวิทยาลัย

ไรท์ (Wright, 1986) ทำการวิจัยเรื่อง "Arts Education in Secondary School Class Room Factors Related to What Students Learn" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความสัมพันธ์และผลกระทบระหว่างวิชาต่าง ๆ ที่มีต่อการเรียนการสอนศิลปะศึกษา ตัวอย่างประชากรคือ นักเรียนในชั้นเรียนศิลปะศึกษา 122 ชั้นเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา 25 โรงเรียน วัดผลจากการสังเกตการเรียนการสอนในชั้นเรียนของครู และการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการแปรปรวนในการเรียนรู้ทางศิลปะศึกษาในชั้นเรียนมี 4 ประการ คือ ครูผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาหลักสูตร และความสัมพันธ์ภายในชั้นเรียน ผู้วิจัยได้เสนอแนะข้อควรปฏิบัติซึ่งได้จากผลการวิจัย ดังนี้คือ

1. ครูศิลปะศึกษาต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีอิสระในการคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง
2. ครูศิลปะศึกษาต้องสนใจต่อผลกระทบและความสัมพันธ์ภายในชั้นเรียน
3. ครูศิลปะศึกษาควรหาสถานที่สำหรับการเรียนการสอนให้เหมาะสม

ทรอจเลอร์ (Trogler, 1981) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Children's Drawing of Houses on The Side Hill" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา พัฒนาการความเข้าใจเกี่ยวกับระยะในการวาดภาพของเด็กจากการใช้เส้นระนาบ เส้นแนวตั้ง และความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงของบ้านกับเนินเขา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาคือนักเรียน เกรด 1, เกรด 3 และเกรด 5 ในสหรัฐอเมริกา โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม เด็กกลุ่มแรกจัดให้มีส่วนร่วมในโปรแกรมเกี่ยวกับโครงสร้างของสถาปัตยกรรม ส่วนเด็กกลุ่มหลังได้รับการสอนโดยเน้นการใช้สีและเทคนิคทั่วไปทางศิลปะ หลังจากทดลอง 10 สัปดาห์ ผลการวิจัยพบว่าภาพวาดของเด็กกลุ่มแรกสามารถแสดงรายละเอียดรอบ ๆ บริเวณเนินเขา รายละเอียดของสิ่งก่อสร้างได้ดีกว่าเด็กกลุ่มที่สอง

วอลเทอร์ (Walters, 1988) ได้ศึกษาเรื่อง Three Case Studies to Examine Factors Which Influence Effective Implementation of an Elementary Art Curriculum in Manitoba Schools มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตัวประกอบต่าง ๆ ที่ส่งผลการนำหลักสูตรศิลปะศึกษาไปใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาในมานิโตบา ประเทศแคนาดา โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรในโรงเรียนมานิโตบาและวิเคราะห์ข้อมูลแบบ "Michale Fullan's fifteen factors" ผลการศึกษาตัวประกอบต่าง ๆ จำนวน 15 ตัวประกอบ พบว่า มีตัวประกอบสำคัญ ซึ่งมีผลการนำหลักสูตรไปใช้คือ

1. ครูศิลปะในระดับประถม ควรได้รับความรู้ทางศิลปะในการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองควรได้รับการพัฒนาทัศนคติต่อวิชาศิลปะศึกษา

3. การพัฒนาวิชาชีพและการให้บริการแก่ครูประถม ควรครอบคลุมถึงการให้
เนื้อหาความรู้ในรายละเอียดของหลักสูตร และกระบวนการใช้หลักสูตร
4. บุคคลสำคัญในการบริหารการใช้หลักสูตร ควรจะให้คำแนะนำ ปรัชญา
ในกระบวนการใช้หลักสูตร
5. กระบวนการประเมินผลในวิชาศิลปะควรได้รับการพัฒนาและบุคคลที่
เกี่ยวข้องกับการประเมินผลควรได้รับการฝึกหัดอบรม เรื่องการประเมินผล

จากงานวิจัยต่างประเทศ ทำให้ทราบถึง การศึกษาในด้านทัศนคติ มโนทัศน์ และ
ความเชื่อในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปศึกษา ทำให้ทราบแนวคิดของกลุ่มบุคคล
ต่าง ๆ ในวงการศึกษารองต่างประเทศ ตลอดจนหลักสูตรของต่างประเทศ เด็กนักเรียนที่เรียน
ศิลปศึกษา ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมาศึกษาเปรียบเทียบในงานวิจัยที่กำลังศึกษาค้นคว้าอยู่